

Amusement en Emancipatie in Psychiatrische Musea

HET DOLHUYNS

Naam student: Jesse Poiesz

Studentnummer: 3146782

Datum van inlevering: 13-7-05

Begeleider: Hendrik Henrichs

Tweede Lezer: Joost Vijselaar

Naam Opleiding: Cultuurgeschiedenis

Naam Specialisatie: Cultuurgeschiedenis

Naam Universiteit: Universiteit Utrecht

Datum van Afstuderen: 31 Augustus 2011

Voorwoord

Deze scriptie heb ik geschreven ter afsluiting van de Master Cultuurgeschiedenis en ter aanvulling op mijn stage bij het Museum dr. Guislain. Bij het schrijven van deze scriptie heb ik kunnen profiteren van de expertise van mijn begeleider Hendrik Henrichs, de medewerkers van het Museum dr. Guislain en Joost Vijselaar, die mij op het spoor van de psychiatrische musea heeft gezet en fungeerde als tweede lezer. Mijn dank hiervoor is groot.

Bovendien gaat mijn dank uit naar de mensen die ervoor zorgden dat ik mij thuis voelde in Gent tijdens het volgen van de stage en het schrijven van de scriptie, zoals mijn huisgenoten Line Ostyn en Mieke Geerinck, de mannen van Rugby Football Club Gent en, wederom, de medewerkers van het museum dr. Guislain.

Inhoud:

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Psychiatrische musea	6
Hoofdstuk 2: Humor en Amusement: Een literatuuronderzoek	13
Hoofdstuk 3: Het Museum Dr. Guislain	21
Hoofdstuk 5: Het Dolhuys	30
Conclusie	36
Literatuurlijst	38
Bijlage I: Afbeeldingen Museum Dr. Guislain	51
Bijlage IIA: Plattegrond Dolhuys	53
Bijlage IIB Afbeeldingen Dolhuys	54

Inleiding

In de vroegmoderne tijd gingen mensen naar het gesticht of dolhuis om daar te lachen om de gekken die er opgesloten waren.¹ Inmiddels zijn dolhuizen óf opgedoekt óf (gedeeltelijk) getransformeerd in psychiatrische musea, zoals het Dolhuys in Haarlem of het beruchte Bethlehem Royal Hospital, ook wel bekend als Bedlam, in Groot-Brittannië.² Deze musea zijn grotendeels gericht op het bestrijden van het stigma dat kleeft aan het hebben van een psychiatrische aandoening, door het informeren van het publiek. Omdat een van de functies van musea die van vrijetijdsbesteding is, lijkt het logisch dat vermaak hierbij een rol speelt. Om te zien of dit klopt en hoe dit in zijn werk gaat stel ik mezelf de vraag: 'Hoe worden vermaak, en de beschikbare technieken en methoden hiervoor, ingezet in psychiatrische musea als het museum dr Guislain en het Dolhuys om hun sociale missie te volbrengen?' Deze vraag wil ik stapsgewijs beantwoorden. In het eerste hoofdstuk zal ik het onderzoeksveld gaandeweg verkleinen en afbakenen tot een adequate invulling van de term 'psychiatrische musea als het museum dr. Guislain en het Dolhuys', een specifiek type museum met een specifieke geschiedenis en doel, door te onderzoeken hoe een psychiatrisch museum valt te definiëren, wat de geschiedenis is van dit veld, uit wat voor subtypen dit veld bestaat en welke van deze subtypen onderzocht zullen worden (en waarom). Op deze manier wil ik ook mijn keuze rechtvaardigen en de lezer bekend maken met dit type museum. In het tweede hoofdstuk zal ik ingaan op het gebruik van humor, amusement en plezier in musea. Omdat er weinig geschreven is over het psychiatrische museum zal ik in dit hoofdstuk de algemene cultuur-en erfgoedtheorie gaandeweg toespitsen op dit gebied. Ik zal allereerst kijken of er een rol wordt toebedacht aan humor en amusement in het museum en of hier ook speciale voordelen of nadelen bij worden gezien. Hierna wil ik kort ingaan op wat specifiekere aspecten van de presentatie, om te beginnen met presentatiewijzen als de sacrale en de profane presentatie. Verder wil ik aandacht besteden aan de *emotional turn*, uitleggen wat dit is en welke rol deze *turn* wordt toebedacht in de erfgoedtheorie. Aanvullend wil ik kijken wat voor rol wordt toebedacht aan het gebruik van populaire cultuur en welke groepen vooral behoefte hebben aan dit soort technieken en methoden.

---

¹ Roy Porter, *Madness: A Brief History* (Oxford 2002) 70.

² Het Oude Gesticht, 'psychiatrie museum Venraay, Haarlem, Drenthe, Heiloo, Gent' (versie onbekend), <http://www.hetoudegesticht.com/2009/07/13/psychiatrie-museum-venray-heiloo-haarlem-drenthe-gent/> (12-02-2011).; Bethlehem Royal Hospital, 'Bethlehem Royal Hospital Archives and Museum Services' (versie onbekend), <http://www.bethlehemheritage.org.uk/aboutus.asp> (11-7-2011)

Vervolgens wil ik dit algemene beeld bijstellen door te kijken of het onderwerp, een gemarginaliseerde groep als de psychiatrische patiënt, extra risico's met zich meebrengt voor het gebruik van humor en vermaak, of dat dit juist bij kan dragen aan het vergroten van begrip voor en verbeteren van de situatie van deze groep. Ten slotte wil ik kijken welke musea hun vermaaksfunctie al combineren met hun educatieve rol.

In het laatste deel zal ik kijken hoe de situatie die in de vorige hoofdstukken werd geschetst haar weerslag heeft op de realiteit van het psychiatrische museum in het Nederlandse taalgebied aan de hand van het museum dr Guislain en het Dolhuys. Dit, nadat ik mijn keuze heb verantwoord op een manier die voortvloeit uit het eerste hoofdstuk. Ik wil de beschrijving van beide musea beginnen met gegevens als de naam, locatie, stichtingsdatum, missie, korte geschiedenis van het museum en de manier waarop dit museum past in de internationale en theoretische context die ik hiervoor heb geschetst. Hierna zal ik me afvragen hoe de geschiedenis beschreven wordt in het museum, welke historiografische keuzes er zijn gemaakt, wiens geschiedenis wordt verteld en hoe deze geschiedenis wordt gepresenteerd. Met betrekking tot de presentatie stel ik mezelf de vraag of er sprake is van een sacrale of profane presentatie. Bij de sacrale presentatie zal ik vooral kijken wat het effect is van deze presentatie, of er sprake is van een *historische sensatie* en of deze sensatie vooral dient om het publiek zich te laten identificeren met de patiënt of met de verschillende geneesheren. Daarnaast zal ik kijken of er gebruik gemaakt wordt van *experience* en of de locatie van het museum wordt ingezet om de *experience* te vergroten. Ten slotte wil ik kijken of de locatie van het museum een lieu de mémoire vormt, en of het museum aansluit bij de *emotional turn* door in te spelen op specifieke emoties.

Vervolgens wil ik kijken naar de manier waarop vermaak een rol speelt in het museum en of er gebruik gemaakt wordt van middelen als bewegend beeld, populaire cultuur en interactieve of sociale media. Hierbij is het de vraag of de valkuilen die in het vorige hoofdstuk zijn besproken, worden vermeden of überhaupt een factor vormen. In het hoofdstuk over het Dolhuys wil ik ingaan op de manier waarop dit museum verschilt en overeenkomt met het Museum Dr. Guislain.

Zo wil ik onderzoeken hoe vermaak en humor een rol kunnen spelen in het vervullen van de sociale rol van een museum. Door de keuze van deze *casestudy* is het bovendien mogelijk om aandacht te besteden aan de wereld van het psychiatrische museum. Dit is nuttig omdat deze musea een belangrijke rol kunnen spelen in het verbeteren van de situatie voor een grote groep.

Deze maatschappelijke relevantie maakt dit onderzoek ook interessant vanuit erfgoedtheoretisch oogpunt, binnen de erfgoedwereld en museologie is men immers continu op zoek naar een sociaal relevante rol voor het museum. Er is weinig geschreven over dit soort musea en hun geschiedenis, bij het schrijven van dit stuk op zijn hoogst drie boeken, waardoor deze casestudies en nuttige aanvulling kunnen vormen op de bestaande literatuur. Gelukkig zijn de cultuurhistorische theorieën en de algemene erfgoedtheorie op het gebied van humor en amusement en de rol die deze kunnen spelen in het museum grotendeels toe te spitsen op de Nederlandse en Belgische realiteit. Deze theoretische context zal uitgelegd worden, waar relevant. Dit theoretisch bronnenmateriaal zal ik aanvullen met eigen waarnemingen en overwegend digitale bronnen over de twee musea die ik onderzoek.

Hoofdstuk 1: Psychiatrische musea

In dit hoofdstuk wil ik mijn onderzoeksveld, het psychiatrisch museum, afbakenen. Ik wil bespreken wat een psychiatrisch museum is, wat voor soorten er onderscheiden kunnen worden, en wat de historische context is van de verschillende psychiatrische musea.

Het psychiatrische museum onderscheidt zich van andere musea door primair aandacht te besteden aan de wereld van de psychiatrie en slechts zijdelings aandacht te besteden aan de historische context. Dit, in tegenstelling tot musea waarin slechts zijdelings aandacht besteed wordt aan de geschiedenis van de psychiatrie of waar de collectie van dwangmiddelen, pathologische specimens of kunst die gemaakt is door psychiatrische patiënten een bijzaak vormen.

Deze focus op de psychiatrie vindt plaats vanuit drie verschillende invalshoeken. Allereerst is er sprake van geschiedkundig georiënteerde musea die gebruik maken van historische documenten, erfgoed en historische kennis. Daarnaast zijn er musea die meer gebruik maken van interactieve middelen om mensen bekend te maken met de wereld van de psychiatrie zoals deze er nu voorstaat. Deze musea laten zien hoe nu gedacht wordt over het functioneren van het brein, wat er gebeurt als er sprake is van een psychiatrische aandoening en de belangrijkste vraagstukken binnen de psychiatrie. Ten slotte zijn er de artistieke musea, deze maken gebruik van kunst die gemaakt wordt door psychiatrische patiënten, de zogenaamde *outsider art* of *art brut*. In werkelijkheid maken de meeste musea gebruik van alle drie de methoden, wellicht met een grotere nadruk op één element.³

Binnen de wereld van de historisch georiënteerde musea is er een tweedeling te zien tussen musea mét en musea zonder een sociale missie. De meeste psychiatrische musea hebben bewustwording van het publiek met betrekking tot de psychiatrie tot doel. Musea als het *Glore museum* (opgericht in 1967, uitgebreid in 1994) in de Verenigde Staten hebben het uitdrukkelijke doel om, door het verspreiden van kennis en het vergroten van begrip voor mensen met een psychiatrische aandoening, het psychiatrisch stigma te bestrijden.⁴

Verschillende musea in Duitsland en Oostenrijk dienen vooral als monument voor de wandaden van het Derde Rijk, met betrekking tot psychiatrische patiënten. Kennis van de psychiatrie en excessen hiervan dienen hierbij om mensen bewust te maken en stil te laten

---

³ Rolf Bruggeman en Gisela Schmidt-Krebs, *Locating the Soul: Museums of Psychiatry in Europe* (Frankfurt am Main 2007) 15.

⁴ St Josephs Museum, 'Museum Glore' (versie onbekend), www.stjosephmuseum.org/glore.htm (06-06-2011).

staan bij deze zwarte bladzijde van de geschiedenis.⁵ Het museum *Psychiatry: An Industry of Death* (opgericht in 2005) moet hier in het bijzonder genoemd worden, als een zwart schaap in de museumwereld. Dit museum is namelijk opgezet door de *Citizens' Commission on Human, Rights*. Deze commissie maakt onderdeel uit van de *Church of Scientology*, een religie die sterk gekant is tegen de psychiatrie en daardoor ook een zeer gechargeerd beeld geeft.⁶ Deze organisatie hoopt het publiek bewust te maken van de excessen van de psychiatrie in het algemeen door middel van dit, uiterst omstreden, museum.

Er zijn echter ook musea die zonder een sociale agenda opereren en waarbij het verzamelen en tentoonstellen van de geschiedenis van de psychiatrie en psychiatrisch erfgoed intrinsiek is. Hierin kan een algemeen beeld gegeven worden van de geschiedenis van de psychiatrie, informatie gegeven worden van het instituut waarin het museum gevestigd is of dieper ingegaan worden op één belangrijke figuur, zoals in het Freud museum in Wenen (uit 1971) of het Freud museum in Londen, (uit 1982).⁷

De musea zonder sociale agenda of expliciete focus op de geschiedenis van de psychiatrie zijn aanzienlijk ouder dan de specialistische, geëngageerde musea die handelen over de geschiedenis van de psychiatrie, zoals het Dolhuys of het museum Dr. Guislain. Deze zijn namelijk betrekkelijk nieuw en zijn pas opgekomen in de afgelopen twintig jaar. Het oudste psychiatrische museum van Duitsland, het psychiatrisch museum van Haina, stamt bijvoorbeeld uit 1991.⁸ Dit valt samen met een aantal andere historiografische, museologische en maatschappelijke ontwikkelingen in de late twintigste eeuw die ik later in dit hoofdstuk uit de doeken zal doen. Voordat er sprake was van deze ontwikkelingen was er echter ook weinig sprake van dit soort musea.

Toch was er voor de opkomst van deze musea daadwerkelijk sprake van interesse voor de wereld van de psychiatrie. Al in de achttiende eeuw konden mensen nog naar inrichtingen gaan om zich daar te vergapen aan de gekken.⁹ In de negentiende eeuw was er sprake van institutioneel toerisme, mensen gingen naar inrichtingen om daar rond te kijken, met patiënten te praten en met eigen ogen te zien wat de nieuwste ontwikkelingen waren op dit gebied. Voor inrichting was dit vaak een dankbare bron van inkomsten en voor het publiek was het een

---

⁵ Bruggeman en Schmid-Krebs, *Locating the Soul*, 109-133.

⁶ Scientology Critical Information Directory, 'CCHR "Psychiatry: An Industry of Death' (versie onbekend), <http://www.xenu-directory.net/topics/cchr-exhibit.html> (21-06-2011).

⁷ The Freud Museum London, 'Freud Museum London' (versie onbekend), www.freud.org.uk (6-6-2011).; Sigmund Freud Museum, 'Sigmund Freud Museum Vienna' (versie onbekend), www.freud-museum.at/e/ (12-07-2011) [e/index.html](http://www.freud-museum.at/e/index.html)(6-6-2011).

⁸ Bruggeman en Schmid-Krebs, *Locating the Soul*, 28-29.

⁹ Michael Robertson, *Worshipping Walt: The Whitman Disciples* (Princeton 2008) 109.

interessant uitstapje, ter lering en vermaak. Ook op kermissen werden psychiatrische patiënten tentoongesteld. Dit betekende echter ook dat mensen die een rondleiding kregen door de inrichting vaak een geïdealiseerd beeld kregen voorgeschoteld.¹⁰ Waanzinnigen die waren overleden vonden vaak een plek in de medische musea en de pathologisch anatomische tentoonstellingen in natuurhistorische musea. Deze medische rariteitenkabinetten werden overal in Europa opgezet, als onderdeel van het universiteitsmuseum of landelijk museum. Een dergelijk kabinet wordt nog steeds getoond in het universiteitsmuseum van Utrecht.¹¹ Ten slotte kan nog gezegd worden dat psychiatrische inrichting vaak een, bescheiden, museum hadden. Een van de oudste van deze musea die nog bestaat is *het Pathologisches-Anatomisches Museum* in Berlijn, dat stamt uit 1796.¹²

Ook de kunst die gemaakt werd door psychiatrische patiënten werd gaandeweg gewaardeerd door het publiek en tentoongesteld door musea. Artistieke therapie maakte al deel uit van de psychiatrie voordat deze haar naam zou krijgen in 1809, namelijk in het kader van de zogenaamde *morele behandeling*, die aan het einde van de achttiende eeuw opkwam in Europa en de Verenigde Staten. De *morele behandeling* behelsde het 'heropvoeden' van de patiënt met zachte hand.¹³ Patiënten werden in het kader van deze 'opvoeding' aangemoedigd om het penseel ter hand te nemen omwille van de mentale ontwikkeling.¹⁴

In zijn boek *Ein Geisteskranker als Künstler*, dat uitkwam in 1921 vestigde Dr. Walther Morgenthaler de aandacht op het talent dat psychiatrische patiënten ten toon kunnen spreiden in deze therapeutische kunst.¹⁵ Met name in Duitsland werd het populair, tot de Nazi's deze kunst bestempelden als *entartete Kunst*. Dit was kunst die, volgens de Nazi's, ontaard was en dus niet voldeed aan het nationaalsocialistisch ideaal. Andere vormen van *entartete Kunst* waren bijvoorbeeld het kubisme en surrealisme. Dergelijke schilderijen werden na 1933 in beslag genomen en in 1937 op een denigrerende wijze tentoongesteld. Na deze tentoonstelling werd alle *entartete Kunst* die door de Nazi's gevonden werd, vernietigd, verkocht of verdonkeremaand.¹⁶

Na de Tweede Wereldoorlog werden de kunstwerken van psychiatrische patiënten herontdekt door artiesten als Jean Dubuffet. Tijdens deze periode ontving deze kunstvorm de

---

¹⁰ Janet Miron, *Prison, Asylum and the Public: Institutional Visiting* (Toronto 2011) 109.

¹¹ Universiteit Utrecht, 'Bleulandkabinet' (versie onbekend), <http://www.uu.nl/NL/universiteitsmuseum/tentoonstellingen/Pages/bleulandkabinet.aspx> (11-07-2011)

¹² Pathologisch-Anatomisches Bundes Museum, 'Narrenturm' (versie onbekend), www.narrenturm.at (6-6-2011).

¹³ Porter, *Madness*, 103-108.

¹⁴ Susan Hogan, *Healing Arts: The History of Art Therapy* (Londen 2001) 114.

¹⁵ David Edwards, *Art Therapy* (Londen 2004) 33.

¹⁶ Hogan, *Healing Arts*, 62-63.

naam *art brut*.¹⁷ In 1972 gaf Roger Cardinal deze kunstvorm de naam *outsider art*.¹⁸ Nog steeds wordt deze kunst tentoongesteld in galerieën die verder geen affiniteit hebben met de wereld van de psychiatrie.¹⁹

De sociaal geëngageerde, historische psychiatrische musea, zoals we die nu kennen, waren echter nog betrekkelijk zeldzaam. In de tweede helft van de twintigste eeuw kwam hier mede verandering in dankzij een paradigmaverandering in de wereld van de psychiatrie. Binnen de psychiatrie werd steeds meer waarde gehecht aan sociale factoren bij therapie van mensen met een psychiatrische stoornis.²⁰ Een goed voorbeeld hiervan is de gemeenschapstherapie, het werd therapeutisch geacht om patiënten bij de familie te plaatsen of begeleid te laten wonen in speciale gemeenschappen.²¹ Hierdoor werd de behoefte om de omgeving te informeren over de psychiatrie en het wegnemen van vooroordelen op dit vlak des te groter.

Deze rol werd toebedacht aan psychiatrische musea, die daarom ondersteund werden door de overheden en organisaties als de World Health Organisation (WHO). De WHO legde een grotere nadruk op het vergroten van bewustzijn van het publiek met betrekking tot geestelijke gezondheid. Dit werd voornamelijk gedaan door het verspreiden van kennis over de geschiedenis van de psychiatrie en kennis over wat het betekent om 'gek' te zijn.²²

In de musea van inrichtingen konden de patiënten meehelpen, om een gevoel van nut en eigenwaarde te krijgen en te leren over de geschiedenis van de psychiatrie. Ook de *outsider art* werd tentoongesteld in deze musea, vaak als resultaat van artistieke bezigheidstherapie. De psychiatrie werd niet alleen van binnenuit opengesteld, ook de buitenwereld stond te rammelen aan de poort. Vanuit de maatschappij kwam een steeds grotere interesse voor de psychiatrie en de psychiatrie kwam sterk onder vuur liggen. In 1962 werd bijvoorbeeld het boek *One Flew Over the Cuckoo's Nest* gepubliceerd, een aanklacht tegen de Amerikaanse institutionele psychiatrie.²³ Ook vanuit de geschiedschrijving werd de psychiatrie kritisch

---

¹⁷ Peter Gorsen, 'Jean Dubuffet and Art Brut (Raw Art), Artist and Theorist Enchanted by His Collection', in: Norman Satorius en Hans-Otto Thomashoff, *Art Against Stigma* (Stuttgart 2004) 82-97., 82.

¹⁸ Judith Aron Rubin, *Art Therapy: An Introduction* (Londen 1998) 94.

¹⁹ Stichting Collectie de Stadshof, 'Stichting Collectie de Stadshof' (versie onbekend), www.collectiedestadshof.nl (21-06-2011).

²⁰ David Pilgrim en Anne Rogers, 'Social Psychiatry and Sociology', *Journal of Mental Health* 14 (2005) 317-320., 317-320.

²¹ Harry Oosterhuis, 'Outpatient Care And Mental Health Care in the Twentieth Century', in: Joost Vijselaar (et. al.) *Psychiatric Cultures Compared: Psychiatry and Mental Health Care in the Twentieth Century: Comparisons and Approaches* (Amsterdam 2005) 248-271., 269-271.

²² Museo Laboratoria della Mente, 'Museums of Psychiatry in Europe' (versie onbekend), <http://www.museo dellamente.it/index.php/ecms/uk/2/116> (6-6-2011).

²³ Literary Encyclopedia, 'Ken Kesey' (versie onbekend), <http://www.litencyc.com/php/speople.php?rec=tr ue&UID=4941> (6-6-2011).

onder de loep genomen. De belangrijkste criticaster was Michel Foucault, die de medische stand in het algemeen en de psychiatrie in het bijzonder aan de schandpaal nagelde.²⁴

Aanvullend daarop werd er in de loop van de jaren zeventig dieper stilgestaan bij de Tweede Wereldoorlog en de wandaden die begaan werden tijdens de Holocaust.²⁵ Om nooit te vergeten wat er in die jaren is gebeurd werden er verschillende *lieux de mémoire* opgericht. *Lieux de mémoire* zijn alle punten waarin belangrijke herinneringen van een gemeenschappen geconcentreerd zijn. Dit kunnen materiële plaatsen zijn, zoals monumenten, musea of archieven waar historische kennis wordt bewaard. *Lieux de mémoire* kunnen ook immaterieel zijn, zoals rituelen, motto's en herdenkingen. Het verschil tussen een *lieu de mémoire* en een willekeurige plek die een willekeurige gedachte of herinnering opwekt is dat een *lieu de mémoire* sprake is van de 'wil om te herinneren', en expliciet bedoeld moet zijn voor het dragen van een specifieke herinnering of gebeurtenis. Ook deze term is betrekkelijk nieuw en werd beschreven door Pierre Nora in de zevendelige serie *Lieux de Mémoire* die geschreven werden van 1984 tot 1992.²⁶ Na de Tweede Wereldoorlog werden er niet alleen fysieke *lieux de mémoire*, zoals monumenten, opgericht maar ook bijvoorbeeld de ceremonie op vier mei of zelfs het motto 'nooit meer' werden gebruikt om de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog te herinneren, waardoor deze tellen als een *lieu de mémoire*.

Een grote groep slachtoffers werd gevormd door psychiatrische patiënten, voor wie verschillende monumenten in Duitsland en Oostenrijk werden opgericht.²⁷ De wandaden van de Tweede Wereldoorlog lieten mensen ook stil staan bij de zogenaamde *grand narratives*. Dit waren de grote verhalen als de opkomst van de natiestaat en de vooruitgang. Door middel van deze verhalen werden acties en plannen verklaard maar ook wandaden gerechtvaardigd, ook tegen psychiatrische patiënten. Onder het mom van 'waar gehakt wordt vallen spaanders' werden deze verhalen weggemoffeld in het grotere verhaal van de vooruitgang. Door postmodernisten als Francois Lyotard werden deze *grand narratives* in twijfel getrokken en psychiatrische patiënten werden niet meer gezien als een struikelblok voor de vooruitgang, maar als slachtoffers van deze, onjuiste, vooruitgangsgedachte die als zodanig herdacht moesten worden. Bovendien werd er meer waarde gehecht aan kleinere narratieven,

---

²⁴ Joost Vijselaar, *Verloren Gewaad: Een onderzoek naar het historisch bezit van de Psychiatrische ziekenhuizen in Nederland* (Utrecht 1981) 1-3.

²⁵ Malgorzata Pakier, Bo Stråth, *A European Memory?: Contested Histories and Politics of Remembrance* (Oxford 2010) 164.

²⁶ University of Toronto, 'Sites of Memory' (versie onbekend), tspace.library.utoronto.ca/citd/holtorg/2.6/htm (3-7-2011).

²⁷ Bruggeman en Schmidt Krebs, *Verortungen der Seele*, 109-111.

bijvoorbeeld van groepen die tot dan toe werden genegeerd ten gunste van deze *grand narratives*.²⁸

De mentaliteit die aan deze kritiek ten grondslag lag, lag ook ten grondslag aan de *new cultural history*, een beweging binnen de geschiedkunde die in die periode opkwam. Binnen deze beweging bestond immers de behoefte om aan mensen die gemarginaliseerd werden een stem te geven en de harde waarheid daarbij niet schuwen.²⁹ Binnen deze stroming werd eveneens grote waarde gehecht aan de emancipatie van de groepen die zij beschreven. Tot deze stroming kunnen disciplines gerekend worden als de *post-colonial studies*, met als onderwerp de voormalige koloniën, of de *subaltern studies*. *Subaltern studies* is een discipline binnen de geschiedkunde die zich toe legt op groepen die vaak genegeerd zijn door de 'klassieke' geschiedschrijvers, groepen als voormalige slaven, arbeiders, vrouwen maar zeker ook psychiatrische patiënten.³⁰ De verhalen van deze groepen waren nuttig omdat niemand tot nu toe de moeite had genomen om het verhaal vanuit hun oogpunt op te schrijven. Deze groep was echter vaak ook analfabeet, of legde haar geschiedenis vast in verhalen of mythe. Om toch deze informatie te kunnen gebruiken, wendden historici zich in toenemende mate tot gesproken geschiedenis, *oral history*.³¹ In de jaren zestig en zeventig nam de populariteit toe en werd in toenemende mate gezien als een bonafide manier van geschiedschrijving en, voor cultuurhistorici een nuttige toevoeging op de geschreven geschiedenis juist als het ging om groepen die werden gezien gemarginaliseerde, subaltern groepen.³² Ook binnen de museologie was er sprake van een toenemend klimaat van sociaal engagement en behoefte om aandacht te besteden aan 'vergeten groepen'. In 1989 kwam het boek *the New Museology* uit, onder redactie van Peter Vergo.³³ De centrale gedachte binnen deze groep was dat het museum een maatschappelijke rol diende te spelen en met name ten goede komen aan groepen die onderbelicht waren gebleven in de 'oude' museologie, zoals mensen uit de voormalige koloniën, vrouwen en mensen uit de arbeidersklasse.³⁴ In het behalen van deze sociale doelstellingen werd een groeiende rol toebedeeld aan humor en plezier.

---

²⁸ David M. Boje, *Narrative Methods for Organisational and communicative research* (Londen 2001) 43-44.

²⁹ Peter Burke, *What is Cultural History?* (Cambridge 2004) 49-57.

³⁰ Simon Gunn, *History and Cultural Theory* (Harlow 2006) 163-168.

³¹ Green, *Theory and History*, 89-98.

³² Allison Shell, *Oral Culture and Catholicism in Early Modern England* (Cambridge 2007) 18.

³³ Rob van der Laarse, *Bezeten van Vroeger: Erfgoed, Identiteit en Musealisering* (Amsterdam 2005) 185.

³⁴ Deirdre C. Stam, 'The informed muse, the implications of 'The New Museology' for museum practice in: Gerard Corsane (red.), *Heritage museums and Galleries: An introductory Reader* (New York 2005) 54-71., 55.

Onder deze omstandigheden ontstonden de psychiatrische musea die in de afgelopen tien jaar opkwamen en zichzelf ten doel stelden om het stigma ten opzichte van mensen met een psychiatrische aandoening te verminderen en het publiek te informeren over de wereld en geschiedenis van de psychiatrie, bij voorkeur op een plezierige manier, zoals het Museum dr Guislain in Gent en het Dolhuys in Haarlem.³⁵ Dit is het type museum dat ik wil onderzoeken in deze thesis omdat deze een goed voorbeeld vormen van de manier waarop vermaak bij kan dragen aan de sociale en educatieve rol van het museum.

Er zijn dus verschillende soorten musea die een zijdelings verband hebben met de psychiatrie. Deze musea hebben vaak een lange geschiedenis omdat de waanzin altijd heeft geïntregerd. Het type museum dat ik wil onderzoeken, het maatschappelijk en historisch georiënteerde psychiatrische museum ontstond echter pas laat, onder het gesternte van een veranderende historiografische, museale en maatschappelijke cultuur. Juist deze omstandigheden, de sociale en emancipatoire rol die het museum in toenemende mate toebedacht werd en de rol die vermaak hier volgens nieuwe opvattingen bij kon spelen, maken dit onderwerp interessant om nader te onderzoeken.

---

³⁵ Het Dolhuys, 'Organisatie en Missie' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/organisatie> (6-6-2011). ; Museum dr. Guislain, 'Intentie' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=166&Itemid=96&lang=nl (6-6-2011).

Hoofdstuk 2: Humor en Amusement: een literatuuronderzoek.

In dit hoofdstuk zal ik, voordat de casestudies aan bod komen, ingaan op de rol van amusement en humor in musea, de voordelen en valkuilen hierbij, vooral met betrekking tot gemarginaliseerde groepen (zoals de psychiatrische patiënt). Er zal aandacht besteed worden aan uitbuiten van de voordelen en het vermijden van de valkuilen bij deze betrekkelijk vernieuwende aanpak en de musea die hier al mee bezig zijn.

Profaan en sacraal

De vermaakswaarde van het museum is datgene wat een museum onderscheidt van andere educatieve instellingen, zoals scholen, opslagplaatsen voor erfgoed zoals archieven of een combinatie van beiden zoals een bibliotheek. Voor Burcaw begint de vermaaksfunctie bij het visueel aantrekkelijk en publieksvriendelijk presenteren van de objecten.³⁶ Hij lijkt daarbij meer waarde te hechten aan een meer profane dan aan een sacrale wijze van presenteren. De sacrale presentatie is een sobere manier van presenteren van de stukken, zogenaamde 'betekenisdragers' of *semioforen*. De betekenis van deze stukken roepen een gevoel van ontzag en verbintenis met het verleden op, een zogenaamde *historische sensatie*, een term bedacht door de cultuurhistoricus Johan Huizinga. Bij deze presentatie worden zo min mogelijk extra hulpmiddelen gebruikt, voor maximaal effect. Bij de profane tentoonstellingsvorm wordt er meer gebruik gemaakt van visuele en amuserende hulpmiddelen en wordt er minder aan de verbeelding overgelaten.³⁷ De technieken die hierbij worden gebruikt, zijn ook de technieken met de grootste vermaakswaarde. Hier moet opgemerkt worden dat deze meer profane manier van tentoonstellen vaak wordt gebruikt in de tijdelijke tentoonstelling, die voor de medewerkers van het betreffende museum een kans vormt een keer iets anders te proberen en een 'stylistisch uitstapje' te maken.³⁸

Ook het publiek lijkt in toenemende mate warm te lopen voor deze manier van presenteren, van 'de massa' tot 'de elite'. Een belangrijke term hierbij is de term *cultureel kapitaal* van Pierre Bourdieu. Bourdieu liet zien dat een lid van de bourgeoisie, de gegoede middenklasse, een leven lang aan educatie krijgt, wat hem in staat stelt om kunst en cultuur op waarde te

---

³⁶ George Ellis Burcaw, *Introduction to Museum Work* (Walnut Creek 2007) 144-145.

³⁷ H. Henrichs, 'Een Zichtbaar Verleden? Historische Musea in Een Visuele Cultuur', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 2 (2004) 431-441., 436-437.

³⁸ Burcaw, *Introduction to Museum Work*, 145.

kunnen schatten en zich te kunnen onderscheiden van de arbeidersklasse.³⁹ Om deze reden hebben mensen uit de arbeidersklasse vaak het gevoel dat 'dat ons soort mensen' niet in 'deftige' musea thuishoort, een profane manier van tentoonstellen kan hen enigszins gerust stellen. Omdat deze klasse de stukken vaak ook niet kan 'lezen' zoals de bourgeoisie dat heeft geleerd is er ook behoefte aan toegevoegde vermaakswaarde in de vorm van profane elementen, om het museum ook voor deze groep interessant te houden.⁴⁰

Ook voor mensen die dit kapitaal wél bezitten is de sacrale manier van tentoonstellen vaak niet meer voldoende om hen naar het museum te lokken. Dit is de postmoderne toerist of de *post-tourist*, zo genoemd door John Urry. Deze post-toerist hecht, als kind van het postmodernisme, weinig waarde meer aan authenticiteit. Bovendien hoeft deze toerist niet perse meer te reizen om voorwerpen te zien of te leren, via de televisie en het internet kan even goed aan deze behoefte voldaan worden. De post-toerist komt in principe alleen naar een museum voor een ervaring, of *experience*, die hij niet kan krijgen als hij thuisblijft.

In veel musea wordt ingespeeld op de manier van kijken en de verwachtingen van de bezoeker, de zogenaamde *tourist gaze*.⁴¹ Dit lijkt vooral te gelden voor de zogenaamde *post-musea*, dit zijn musea die beïnvloedt zijn door het postmodernisme. Op deze *post-musea* zal ik verder in het hoofdstuk dieper ingaan. Om beide groepen aan te trekken wordt in musea, zowel traditioneel als postmodern, gebruik gemaakt van populaire cultuur. Bij het lager opgeleide publiek kan zo de aansluiting gemaakt worden met hun denkwereld. Voor hoogopgeleide post-toerist is *low culture* net zo goed de moeite van het tentoonstellen waard als *high culture*.⁴²

Ook maken musea meer gebruik van de zogenaamde *experience*, door de bezoeker in de schoenen van hun onderwerp te plaatsen of zelfs een heel dorp na te bouwen, zoals het geval is in Jorvik, een nagebouwd vikingdorp.⁴³ Deze *experience* hoeft niet honderd procent authentiek te zijn. Aspecten van de *experience* kunnen sensationeler worden gemaakt dan ze eigenlijk zijn, waardoor er een weergave ontstaat die 'beter' lijkt te zijn dan de werkelijkheid. Deze werkelijkheid wordt ook wel *hyperrealiteit* genoemd door postmodernisten als Jean Baudrillard.⁴⁴

---

³⁹ Gunn, *History and Cultural Theory*, 70-78.

⁴⁰ Gail Anderson, *Reinventing the Museum: Historical and Contemporary Perspectives on the Paradigm Shift* (Oxford 2004) 218.

⁴¹ John Urry, *The Tourist Gaze* (Londen 2002) 59.

⁴² Melanie Smith, Nicola MacLeod, Margaret Hart Robertson, *Key Concepts in Tourist Studies* (Londen 2009) 130-132.

⁴³ Robert Lumley, 'The Debate on Heritage Reviewed', in: Corsane, *Heritage, Museums and Galleries* 15-25.,24.

⁴⁴ Umberto Eco, *Travels in hyperreality* (New York 1986) 43-48.

Er kan gebruik gemaakt worden van beeld en geluid om deze *experience* te versterken maar ook van emotie. Volgens Paul van de Laar kan emotie een krachtig middel zijn om het museum aantrekkelijk te maken voor bijvoorbeeld allochtonen, jongeren of mensen uit de arbeidersklasse. Deze groepen zijn volgens hem beïnvloed door de zogenaamde *emotional turn*, de manier waarop in de moderne maatschappij waarde wordt gehecht aan heftige emoties, waarop in wordt gespeeld door de massamedia.⁴⁵

Een emotie die in toenemende mate wordt gebruikt om een museum speelser en vermakelijker te maken, is humor. Dit gebruik van humor loopt uiteen van visuele tot verbale humor en van een luchtige toon of *tongue in cheek* humor tot vulgaire onderbroekenlol. Zelfs kunstmusea, die overwegend gebruik maken van een meer sacrale presentatie, hebben zich laten verleiden tot het gebruik van humor, die in hun geval vaak visueel is van aard. Dit worden gedaan door gebruik te maken van satirische of humoristische schilderijen zelf of door de objecten in een humoristische context te plaatsen.⁴⁶ In de tentoonstelling *Humor versus Art* in het Centraal Museum werd door verschillende humoristen een selectie gemaakt van de meest amusante stukken uit het museum die door hen van komisch commentaar werden voorzien.⁴⁷ Vaak speelt ironie een rol, zeker als de doelgroep geacht wordt om een tentoonstelling te 'lezen', door te spelen met de verwachtingen van het publiek.

Ook in historische musea wordt er gebruik gemaakt van humor, een goed voorbeeld hiervan is het Egyptisch museum in Cairo, een van de grootste Egyptologische musea. Dit museum stelt op het moment ook de meer luchthartige kant van antiek, Egyptisch erfgoed ten toon.⁴⁸ Ook het onderwerp van een museum kan humoristisch zijn, zoals het House of Humor in Bulgarije of het Museum van Karikatuur en Satire in Istanbul.⁴⁹ In het Limburgs Museum in Venlo werd in 2010 een tentoonstelling geopend over Toon Hermans en een themadag opgezet met humor als onderwerp.⁵⁰ Bovendien kunnen musea een humoristische, of in ieder geval humoristisch bedoelde, invalshoek kiezen zoals het toiletmuseum Klooseum in Erbenheim.⁵¹

---

⁴⁵ Paul van de Laar, 'Het Nationaal Historisch Museum En De Emotional Turn', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 3 (2009) 431-7., 431-433.

⁴⁶ Sheri Klein, *Art and Laughter* (Londen 2007) 19-20.

⁴⁷ Centraal Museum, 'Centraal Museum Utrecht' (versie onbekend), http://www.centraalmuseum.nl/page.oclf?pageid=67&expo_id=147&filter=-arts-museum/692838 (9-6-2011).

⁴⁸ Travelavenue.com, 'The Egyptian Museum: Humor in Ancient Egypt.' (versie onbekend), <http://www.travel-avenue.com/posts/68089-the-egyptian-museum-humor-in-ancient-egypt.html> (6-6-2011).

⁴⁹ NileGuide, 'Caricature and Humor Arts Museum' (versie onbekend), www.nileguide.com/destination/istanbul/things-to-do/caricature-and-humor (7-6-2011).

⁵⁰ Limburgs Museum Venlo, 'Themadag Humor Volgeboekt' (versie onbekend), http://www.limburgsmuseum.nl/zien_en_doen/nieuws/nieuws_archief/100825_themadaghumor.doc/ (9-6-2011).

⁵¹ Reisen Online.de, 'Der Schrein für Stille Örtchen' (versie onbekend), http://reisen.t-online.de/-klooseum-in-wiesbaden-der-schrein-fuers-stille-oertchen/id_45460262/index (5-7-2011).

Het is echter goed mogelijk om te vermaken zonder humor. Eilean Hooper-Greenhill noemt dit *serious fun* (serieus plezier), het gevolg van betrokken worden in een activiteit, uitgedaagd worden en op een prettige manier met de tentoonstelling bezig zijn.⁵²

Deze stimulatie is ook cruciaal voor Kevin Moore. Hij sluit zich aan bij Peter J. Ames die het belang benadrukt van het plezierig en stimulerend brengen van de boodschap van het museum voor het overbrengen van deze boodschap en het trekken van publiek naar het museum, waar zij kunnen leren. In de woorden van Ames: *'You gotta reach 'em, to preach 'em'*.⁵³

Bovendien gaan plezier en educatie voor veel museumbezoekers hand in hand, zij gaan juist naar het museum om op een plezierige manier te leren.⁵⁴ Deze synergie wordt onderschreven door kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar de samenhang tussen vermaak en kennisoverdracht, leeromgeving en leerervaring en de verwachtingen die het publiek heeft omtrent zowel het vermaak en de leerzaamheid van het museum. In dit onderzoek kwam naar voren dat beide elementen, vermaak en plezier elkaar ook versterken. Bovendien gaan bezoekers, volgens dit onderzoek, naar het museum met de gedeelde verwachting om te leren én zich te amuseren.⁵⁵

Desondanks is het gebruik van plezier, amusement en humor geen wondermiddel; er moet verantwoordelijk en evenredig gebruik gemaakt worden van vermaak, anders kan de tentoonstelling te frivol worden en wordt de tentoonstelling, en daarmee het museum, niet meer serieus genomen. Daarnaast is er het risico van *Disneyficatie*, het verworden van de tentoonstelling tot een veredeld pretpark waar het publiek niets leert.⁵⁶

Hier zit ook een financiële kant aan. Onevenredige nadruk op de vermaaksfunctie van een museum kan leiden tot competitie met echte pretparken, wat musea nooit kunnen winnen.⁵⁷

Bovendien loopt het museum het risico om de subsidie te verliezen als bijvoorbeeld de overheid ziet dat de educatie in het museum te wensen overlaat.⁵⁸ Ook om mensen te trekken

---

⁵² Eilean Hooper-Greenhill, *Museums and Education: Purpose, Pedagogy and Performance* (Routledge 2007) 146.

⁵³ Peter J. Ames, 'Challenges to Modern Museum Management: Meshing Mission and Market', in: Kevin Moore, *Museum Management* (Routledge 1994) 15-21,20.

⁵⁴ John H. Falk en Lynn D. Dierking, *Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning* (Lanham 2000) 72-73.

⁵⁵ Jan Packer en Roy Ballantyne, 'Is Educational Leisure A Contradiction in Terms? Exploring the Synergy of Education and Entertainment', *Annals of Leisure Research* 7 (2004) 50-65., 64.

⁵⁶ Shay Sayre en Cynthia King, *Entertainment and society: Influences, Implication, Innovations* (New York 2003) 43.

⁵⁷ Victoria Dickenson, 'The Economics of Museum Admission Charges' in: Kevin Moore, *Museum Management*, 20-22.

⁵⁸ Kevin Moore, *Museums and Popular Culture* (Londen 1997) 19.

is humor geen wondermiddel, het humormuseum in Montreal is bijvoorbeeld roemloos ten ondergegaan door het massaal wegblijven van het publiek.⁵⁹

Volgens Eilean Hooper-Greenhill kunnen grappen ook leiden tot een gebrek aan respect voor het onderwerp.⁶⁰ Dit is een groot risico bij musea waar minderheden of kwetsbare groepen het onderwerp vormen. Een ongevoelige behandeling van een dergelijke groep kan leiden tot afschuw van de bezoeker, zeker als het gaat om psychiatrische musea.⁶¹ Uit de geschiedenis blijkt dat humor, met name ten koste van gemarginaliseerde en gestigmatiseerde groepen, zoals psychiatrische patiënten sterk dehumaniserend kan werken.⁶² In de Middeleeuwen werden waanzinnigen gezien als mensen die buiten de maatschappij stonden en die, vaak ten koste van isolatie, machthebbers op satirische wijze belachelijk konden maken. Op deze manier werd de *vox populi* op een acceptabele manier ter sprake gebracht en de machthebber kon hier naar luisteren en zijn voordeel mee doen.⁶³ Ten tijde van de Verlichting, in de achttiende eeuw, veranderde dit. In de Verlichting werd een enorme waarde gehecht aan de Rede. Een persoon die waanzinnig was en deze Rede niet bezat werd uitgesloten, gereduceerd tot een stereotype en ontdaan van zijn menselijkheid.

Verklarende theorie hiervoor was de zogenaamde *Self/Other thesis*, die behelst dat het zelfbeeld van een groep afgezet wordt tegen het beeld dat bestaat van de Ander. Er wordt een beeld geprojecteerd op de andere groep die tegengesteld is aan het zelfbeeld van de eigen groep. De andere groep wordt daardoor gezien als alles wat een groep niet wil zijn, of niet is maar wel zou willen zijn. Dit leidt vaak tot angst, ridiculisering of romantisering van de Ander.⁶⁴ In het geval van de psychiatrische patiënt werd deze neergezet als een onbeheerste maniak of een vrije ziel, alleen maar omdat de eigen maatschappij zo gericht was op controle en ratio. De psychiatrische patiënt werd een negatieve projectie van het zelfbeeld en de belichaming van de angsten van de bevolking en werd daardoor ontmenselijkt. Het ridiculiseren van de 'redelozen' speelde hier een grote rol in, mensen gingen speciaal naar de dolhuizen en, later, naar kermissen om te lachen om de gekken. Nog steeds vormen geesteszieken de komische noot in zowel de vermaakindustrie als in serieuze media als kranten of het journaal.⁶⁵

---

⁵⁹ Alleen Pace Nilson, 'No Laughing Matter', *Mcleans* 7 (1995) 17., 17.

⁶⁰ Eilean Hooper-Greenhill, *The educational role of the museum* (Routledge 1999) 108.

⁶¹ Sheila Watson, *Museums and their communities* (Routledge 2008) 407.

⁶² Desmond Tutu, Simon Wiesenthal, Israel W. Charny, *Encyclopedia of Genocide* (z.p. 1999) 259.

⁶³ Roy Porter, *A Social History of Madness* (Antwerpen 1991) 155-180.

⁶⁴ Chandreyee Niyogi, *Reorienting Orientalism* (Londen 2006) 66.

⁶⁵ Mind.org, 'Screening Madness' (versie onbekend), www.mind.org/assets/0000/3963/time_to_change_screening_madness.pdf (11-07-2011)

Maar met humor kan ook precies het tegenovergestelde bereikt worden.⁶⁶ Kennis van dit soort grappen en stereotypen, en het gevoel voor humor om hier mee om te gaan kunnen precies geschikt zijn om deze stereotypen te bestrijden. Om deze beeldvorming te veranderen is het ook noodzakelijk om te weten wat voor beeld het publiek precies heeft. Hiervoor zijn grappen en stereotypen uiterst geschikt. Stereotypen vormen een spiegel van de manier waarop gedacht wordt over een groep. Grappen zijn een manier om op een acceptabele manier deze denkbeelden te uiten. Musea kunnen kennismaken van deze grappen en deze vooroordelen op een humoristische, en daarmee acceptabele manier, aan de kaak stellen en op een positieve manier weerleggen.⁶⁷

Bovendien kunnen psychiatrische patiënten op een prettige en humoristische manier over zichzelf vertellen en zo het begrip vergroten. Er zijn al verscheidene musea waarin op een dergelijke manier over de betreffende groep wordt verteld, zoals in het Joods Historisch Museum waarin op een humoristische en vermakelijke manier wordt verteld over de geschiedenis van de Nederlandse Joodse bevolking, evenmin een groep met een volkomen rooskleurige geschiedenis.⁶⁸ Een voorbeeld van de rol die amusement op metaniveau kan spelen de tentoonstelling *Lach... en Vergeet* over de Joodse muziekindustrie. Vanuit deze invalshoek werd alsnog de Joodse geschiedenis belicht en werd er ook aandacht besteed aan de jaren veertig.⁶⁹ Op deze manier wordt er een pijnlijke geschiedenis op een luchtige manier behandeld en anderzijds de absurditeit van de situatie benadrukt

Met name in de *post-musea*, die hierboven de revue passeerden, en musea die beïnvloed zijn door de *new museology* wordt geprobeerd om deze sociale en amuserende rol van het museum te combineren, en amuserende elementen in te zetten op een sociaal en educatief verantwoorde manier.⁷⁰ Allereerst spelen deze elementen een rol in het aantrekken van groepen die normaal niet naar het museum zouden komen, zodat deze in het museum kennis kunnen opdoen van andere groepen en hun sociale positie kunnen verbeteren. Door speels om

---

⁶⁶ Jacqueline Garrick en Mary Beth Williams, *Trauma treatment techniques: innovative trends* (Routledge 2006) 176.

⁶⁷ Edward Dunkelbladt, '“That'll Be Five Cents Please!” Perceptions of Psychotherapy in Jokes and Humour', in: William F. Fry en Waleed A. Saleem, *Handbook of Humor and Psychotherapy* (Sarasota 1987) 307-315., 307-315.

⁶⁸ Joods Historisch Museum, 'Joods Historisch Museum' (versie onbekend), <http://www.jhm.nl/> (21-06-2011).

⁶⁹ Joods Museum, 'Lach .... en Vergeet' (versie onbekend), <http://www.jhm.nl/actueel/tentoonstellingen/archief/lach-en-vergeet> (21-06-2011).

⁷⁰ Stam, 'the Informed Muse', in: Corsane, *Heritage, Museums and Galleries* 54-71., 65; Arthur Asa Berger, 'Postmoder/Postmuseum? Popular Culture and Museums in Contemporary Society', in: Arthur Asa Berger, *The Postmodern Presence: Readings on Postmodernism in American Culture and Society* (Walnut Creek 1998) 88-103., 88.

te gaan met hun onderwerp proberen zij ook aansluiting te vinden bij de postmoderne bezoeker.

Deze postmoderne oriëntatie komt ook naar voren in de manier waarop geschiedenis weergegeven wordt in deze musea. In plaats van één groot verhaal, zoals in traditionele musea, worden in de *post-musea* verschillende stemmen aan het woord gelaten die ook verschillende verhalen vertellen.⁷¹ Deze stemmen kunnen met elkaar in conflict raken en ook de aspecten van het verhaal die het daglicht niet kunnen verdragen worden niet geschuwd. Maar bij het *post-museum* houdt de sociale rol, en het vermaak dat het museum te bieden heeft, niet op bij de deur van het museum. Door het inzetten van sociale media en een goed vormgegeven website proberen deze musea op een leuke manier de bezoeker aan zich te binden. De potentiële vaste bezoeker kan op de hoogte gehouden worden van nieuwe tentoonstelling en activiteiten buiten de exposities om, zoals lezingen of filmvertoningen. Men is zich binnen deze stroming namelijk terdege bewust van het feit dat één bezoek onvoldoende is om het sociale effect te bereiken dat het museum voor ogen heeft, zoals de emancipatie van een bepaalde groep of een grotere sociale cohesie.⁷² Bovendien wordt ook door schrijvers als Van de Laar het potentieel onderkend van sociale media in het aantrekken van nieuwe groepen.⁷³ Het is vooral de bedoeling om de bezoeker bij het museum te betrekken door middel van deze media. Voor deze musea is het bezoek een kwestie van tweerichtingsverkeer.⁷⁴ Het publiek wordt uitgenodigd om vragen te stellen, maar ook om te participeren, suggesties te doen of advies te geven. Dit geldt vooral voor leden van de groep wiens geschiedenis en cultuur ten toon wordt gesteld. Op deze manier kunnen deze musea ook voorkomen dat de humor die zij gebruiken stereotyperend of respectloos wordt, omdat de groepen of over zichzelf vertellen of omdat er op tijd aangegeven kan worden wanneer het kwetsend wordt.⁷⁵

Het blijkt dat er, met name, in de laatste decennia van de twintigste eeuw een steeds grotere waarde wordt gehecht aan vermaak en humor in het museum, door erfgoedtheoretici, de makers van tentoonstellingen en het publiek. Hierbij worden nieuwe technieken en methoden om dit publiek te vermaken toegepast, waaronder humor. Met deze technieken en methoden moet zorgvuldig worden omgegaan, zeker als het gaat om gemarginaliseerde groepen, zoals

---

⁷¹ Robert R. Janes, *Museums in a Troubled World: Renewal, Irrelevance or Collapse* (Londen 2009) 168.

⁷² Smith (et al), *Key concepts in Tourist studies*, 130-131.

⁷³ Paul van de Laar, 'Het Nationaal Historisch Museum En De Emotional Turn', 431-433.

⁷⁴ Smithsonian center for museum studies and education, 'Claims and Reality of New Museology: Case Studies in Canada, the United States and Mexico' (versie onbekend), <http://museumstudies.si.edu/claims2000.htm> (05-07-2011).

⁷⁵ Leeds University, 'Interpreting the new museology' (versie onbekend), <http://www.le.ac.uk/ms/m&s/Issue%205/ross.pdf> (05-07-2011).

psychiatrische patiënten. Bij verstandig gebruik kunnen vermaak en de technieken en methoden om dit te bewerkstelligen juist een rol spelen in het bereiken van de sociale doelstellingen van musea. Zeker in musea als *post-musea* en de musea die beïnvloedt zijn door de ideeën binnen de *new museology* wordt het potentieel uitgebuit en geprobeerd om de valkuilen te vermijden.

Hoofdstuk 3: Het Museum Dr. Guislain

In de laatste twee hoofdstukken wil ik twee musea onderzoeken om te zien hoe de omstandigheden die hiervoor beschreven zijn, hun invulling vinden in de realiteit. Voor dit onderzoek heb ik het museum dr. Guislain in Gent en het Dolhuys in Haarlem het meest geschikt geacht. Van deze twee zal ik eerst het museum dr. Guislain beschrijven. Voordat ik dat doe, is het belangrijk om mijn keuze voor deze twee musea te rechtvaardigen. De wereld van de psychiatrische musea in Nederland en Vlaanderen is sterk vergelijkbaar met de bredere, internationale context. Ook in Nederland zijn er een aantal musea die deel uitmaken van inrichtingen, psychiatrisch erfgoed dat ten toongesteld wordt in medische of wetenschapsmusea of, in het geval van het universiteitsmuseum in Utrecht, in speciale kabinetten in universiteitsmusea.⁷⁶ Dit betekent ook dat het onderzoek ook in Nederland toegespitst kan worden op één specifiek soort museum. Bij het selecteren van casestudies in het Nederlands taalgebied kunnen ook de criteria toegepast worden die ook gebruikt zijn in het eerste hoofdstuk. Om te zien hoe deze musea hun geschiedenis overbrengen en hoe ze zo begrip en inzicht willen kweken in de wereld van de psychiatrie en de psychiatrische patiënt moet dus gekeken worden naar historische, psychiatrische musea die sociaal georiënteerd zijn. Deze drie elementen vernauwen de focus aanzienlijk.

Allereerst kan opgemerkt worden dat de geschiedenis van de psychiatrie, of in ieder geval de wereld van de psychiatrische patiënt in het psychiatrisch museum een hoofdrol moet hebben in een psychiatrisch museum. Musea als het Catherinagasthuis in Gouda en het Gasthuismuseum in Geel hebben weliswaar een verzameling dwangmiddelen, en behandelen de geschiedenis van de psychiatrie in zekere mate maar het is slechts een onderdeel van het totale aanbod en zelfs dan wordt er vaak een incompleet beeld gegeven van de geschiedenis van de psychiatrie.⁷⁷ Deze musea vallen in de eerste plaats al af voor dit onderzoek. Bovendien is dit onderzoek ook toegespitst op musea met een sterk historische focus. In kunstmusea zoals de Stadshof in Nijmegen speelt outsider art een belangrijke rol maar wordt

---

⁷⁶ Universiteitsmuseum, 'Bleulandkabinet' (versie onbekend), <http://www.uu.nl/NL/universiteitsmuseum/tentoonstellingen/Pages/bleulandkabinet.aspx> (21-06-2011).

⁷⁷ Catherina Gasthuis, 'Catherina Gasthuis' (versie onbekend), http://www.google.nl/search?sourceid=navclient&aq=1h&oq=Ca&hl=nl&ie=UTF8&rlz=1T4ADSA_nlNL398NL400&q=catherina+gasthuis (21-06-2011); Gasthuismuseum Geel, 'Gasthuismuseum Geel' (datum onbekend) www.gasthuismuseumgeel.net (21-06-2011).

vrijwel geen aandacht besteed aan de geschiedenis van de psychiatrie.⁷⁸ In de psychiatrische musea die ik zal onderzoeken kan outsider art alleen maar een ondersteunende rol spelen. Als het onderzoek verder wordt toegespitst op psychiatrische, historische musea met een sociale missie wordt het onderzoeksveld nog verder verkleind. Een groot aantal psychiatrische musea zijn vaak het gevolg van verzamelwoede, zoals het GGZ museum in Venray.⁷⁹ Het gevolg van deze aanpak is dat dit soort musea vaak intrinsiek gericht zijn op het verzamelen, bewaren en tentoonstellen van psychiatrisch erfgoed. Daarnaast kan nog gezegd worden dat als een museum een sociale impact wil hebben, het museum ook grote groepen mensen moet kunnen accommoderen of in ieder geval de wens hebben om dit te doen. Het is bij een aantal musea de vraag in hoeverre de mensen zitten te wachten op grote groepen. Het museum van de Psychiatrie in Heiloo is bijvoorbeeld twee uur per maand open.⁸⁰ Andere musea zoals het Museum GGZ in Venray zijn alleen maar open op afspraak.⁸¹ De vraag is bij deze musea of een breder publiek hier snel naar toe gaat en of hier überhaupt eer te behalen valt voor dit onderzoek. Bovendien moet vermaak en amusement een rol spelen in de presentatie van het museum, waardoor bovenstaande musea eveneens af vallen.

Als deze parameters worden gesteld blijven er in Nederland en Vlaanderen eigenlijk maar twee musea over. Dit zijn het Dolhuys in Haarlem en het Museum Dr. Guislain in Gent. Dit zijn bovendien de twee musea die internationaal het meeste aanzien genieten. Op deze musea zal daarom in deze laatste twee hoofdstukken dieper ingegaan worden, om te beginnen met het Museum Dr. Guislain.

Museum Dr. Guislain

Het belangrijkste psychiatrische museum in Vlaanderen is het museum dr. Guislain in Gent. Het museum is genoemd Joseph Guislain, een negentiende-eeuwse pionier op het gebied van de psychiatrie. Deze alienist ontwierp het complex dat in 1852 werd ingewijd. Een alienist was iemand die een van de dolhuizen en gekkenhuizen onder zijn hoede had. De term psychiater zou pas in de negentiende eeuw in zwang komen. De bedoeling van Guislain was om een plek te creëren waar patiënten tot rust konden komen om ontvankelijker te zijn voor de therapie die deze geneesheer voor ogen had: de zogenaamde morele therapie, een manier

---

⁷⁸ Stichting Collectie de Stadshof, 'Stichting Collectie de Stadshof' (versie onbekend), www.collectiedestadshof.nl (21-06-2011)

⁷⁹ Museum Psychiatrie Venray, 'Museum Psychiatrie' (datum onbekend), http://www.museumpsychiatrie.nl/showpage.asp?pag_id=363 (9-2-2011)

⁸⁰ GGZ, 'GGZ-Noord Holland Zuid-Museum' (datum onbekend), http://www.ggz-nhn.nl/nl/Meta_Navigation/Over_GGZ_NHN/Museum.html (9-2-2011)

⁸¹ Het Oude Gesticht, 'Psychiatrisch museum venray, heiloo, haarlem, drenthe, gent' (versie onbekend), www.hetoudegesticht.com/psychiatrie-museum-venray-heiloo-haarlem-drenthe-gent/ (11-07-2011)

van behandelen die aanzienlijk menslievender was dan de therapie die men daarvoor gewoon was om te geven.⁸²

Het museum zelf is gevestigd in de inrichting die zijn bestaan te danken heeft aan deze psychiater. Nog steeds wordt een deel van het terrein ingenomen door een psychiatrisch centrum, ook al opereert het museum grotendeels zelfstandig. Het museum dr. Guislain valt uitstekend te plaatsen in de ontwikkelingen die plaatsvonden in de tweede helft van de twintigste eeuw, en die uiteen gezet werden in het eerste hoofdstuk. Dit museum is in 1986 opgericht om informatie te verschaffen over de gesloten wereld van de psychiatrie aan academici en andere geïnteresseerden. Later kwam hier een tweede doelstelling bij: de missie om het stigma te bestrijden van de psychische aandoening. Bij het opzetten van het museum vormden de verschillende auteurs die zich bezig hebben gehouden met de geschiedenis van de psychiatrie, zoals Michel Foucault en Edward Shorter een belangrijke inspiratie.⁸³

Dit museum bevindt zich in de categorie die bestaat uit sociaal georiënteerde psychiatrische musea die weliswaar gebruik maken van outsiderkunst, maar waar de nadruk ligt op het tonen van historische documenten, historisch materiaal en het overbrengen van de geschiedenis van de psychiatrie.

In de permanente tentoonstelling wordt een breed overzicht gegeven van de geschiedenis van de psychiatrie, deze is betrekkelijk lineair en begint bij de prehistorie en eindigt bij de prozac. In de tijdelijke tentoonstellingen speelt de geschiedenis een meer beperkte rol. Hierbij speelt geschiedenis vaak een meer ondersteunende rol. In deze tentoonstellingen wordt er steeds één thema, of invalshoek, gekozen en verder uitgewerkt.⁸⁴ Vaak zijn dit eigentijdse thema's of ligt de nadruk meer op kunst, zoals de fototentoonstelling *In de Marge* die in juni van dit jaar van start is gegaan.⁸⁵ Ook de geschiedenis in de tijdelijke collectie lijkt betrekkelijk lineair te zijn. De tentoonstelling *Het Gewichtig Lichaam*, een expositie over de cultuurgeschiedenis van de psychiatrie en het lichaam, legt een sterke nadruk op anorexia nervosa, een aandoening die nog maar betrekkelijk kort wordt onderkent. De historische achtergrond van deze

---

⁸² Wouter van der Plassen, Kurt Lievens en Griet Roets, 'Opvang, Begeleiding en Behandeling van Kinderen en Jongeren en van Volwassenen met Verstandelijke Beperkingen Binnen de Geestelijke Gezondheidszorg', in: Wouter Vanderplaschen, *Orthopedagogische Werkvelden in Beweging: Organisatie en Tendensen* (Antwerpen 2006) 239-263., 242.

⁸³ Museum Dr. Guislain, 'Museum Dr. Guislain' (versie onbekend), [http://www.museumdrguislain.be/\(9-2-2011\)](http://www.museumdrguislain.be/(9-2-2011)).

⁸⁴ knack club, 'Museum Dr, Guislain (versie onbekend), <http://knack.rnews.be/knackclub/cmp/35/51/5500/Museum-Dr.-Guislain-article.html> (11-07-2011)

⁸⁵ Museum Dr, Guislain, 'In de Marge' (versie onbekend), www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=319%3Ain-de-marge&&catid=12%3Atentoonstellingen&Item=83&lang=nl (5-7-2011).

tentoonstelling begint met vastende heiligen in de Middeleeuwen en eindigt met anorexia nervosa in de eigentijdse geschiedenis.⁸⁶

Het geschiedschrijving binnen het museum dr. Guislain lijkt sterk beïnvloed te zijn door de veranderende historische cultuur in de jaren zeventig en tachtig. Dit betekent allereerst dat in het museum ook aandacht is voor de missers in de geschiedenis van de psychiatrie. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de manier waarop een term als waanzin cultureel bepaald en geladen is.⁸⁷

Vanzelfsprekend is er bij het opzetten van het museum dan ook goed gekeken naar het werk van Michel Foucault. In deze tentoonstelling worden dan ook alle verschillende *épistèmès* van de geschiedenis van de psychiatrie belicht, zoals deze beschreven werd door Michel Foucault. Volgens Foucault was een *épistèmè* in het kort, de verschillende aannames, werkwijzen en denkwijze van een specifiek veld. Het is het *épistèmè* dat aangeeft of iets wetenschappelijk of niet. In die zin is een *épistèmè* vergelijkbaar met een paradigma. Een paradigma is echter 'wetenschappelijker' van aard. Een paradigmawisseling kan bewust optreden als een wetenschapper vragen stelt die tot dan toe genegeerd waren. Een *épistèmè* vindt meer plaats op een onbewust niveau en is niet alleen het resultaat van een *discours* binnen een veld, dat wil zeggen, een soort gesprek tussen verschillende auteurs in de wetenschappelijke discipline, maar een resultaat van de verschillende opvattingen, ideologieën en attitudes die bestaan binnen de bredere maatschappij.⁸⁸ In het Museum dr. Guislain maken ze hier gebruik van, door de objecten te gebruiken om de verschillende *épistèmès* te illustreren en aandacht te besteden aan de bredere maatschappelijke context.⁸⁹ In dit museum wordt een beeld van de geschiedenis van de psychiatrie geschetst dat zo volledig mogelijk is. Een goed voorbeeld hiervan wordt gevormd door de presentatie van de degeneratietheorieën van de late negentiende en vroege twintigste eeuw in het museum. Het idee dat mensen langzaam degenererden dankzij invloeden als alcohol en genetica was maatschappijbreed en stak dus ook de kop op in de psychiatrie. Het museum belicht daarom niet alleen het werk van Lombroso, maar ook de manier waarop de degeneratietheorie werd gebruikt in, bijvoorbeeld, nazipropaganda.

---

⁸⁶ Patrick Allegaert en Annemie Cailliau, 'Het Gewichtige Lichaam: Over dik, dun, perfect en Gestoord' in: Rene Stockman (et. al), *Het Gewichtige Lichaam: Over dik, dun, perfect en Gestoord* (Gent 2011) 7-23., 7-23.

⁸⁷ Kunstbus.nl, 'Museum Dr. Guislain' (versie onbekend), <http://www.kunstbus.nl/adres/museum+dr.+guislain.html> (11-07-2011)

⁸⁸ Museum dr. Guislain, 'Een Geschiedenis in Beelden' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=164&Itemid=106&lang=nl (21-06-2011).

⁸⁹ Out Of Art, 'Normaal of Abnormaal' (versie onbekend), http://www.out-of-art.nl/files/2008-1/Guislain_met.pdf (11-07-2011)

Deze volledigheid toont zich in de totale presentatie van de geschiedenis van de waanzin, vanuit verschillende invalshoeken wordt deze belicht. In het museum wordt de geschiedenis van bovenaf afgewisseld met van onderaf. Er wordt aandacht besteed aan mensen die een grote invloed hebben gehad op het gebied als Guislain, Sigmund Freud en zelfs Wilhelm Röntgen maar ook aan de gevolgen die hun ontdekkingen hadden voor de patiënt.⁹⁰ Toch wordt deze patiënt vooral gepresenteerd als lijdend voorwerp van deze grote mannen en niet echt als personen met een leven buiten hun ziektebeeld of therapie.

In lijn met de cultuurhistorische achtergrond van het museum wordt er ook aandacht besteed aan de niet-westerse geschiedenis van de waanzin en de manier waarop verschillende culturen omgaan met waanzin.⁹¹ Ook in de tijdelijke tentoonstellingen wordt er aandacht besteed aan de niet-westerse wereld zoals in een aantal onderdelen van de fototentoonstelling *In de Marge* of de tentoonstelling *Naar Den Congo!* over de koloniale geschiedenis van België en de rol die de Broeders van Liefde hierin hebben gespeeld.⁹² Deze tentoonstelling doet sterk post-kolonialistisch aan.

De geschiedenis van alledag in het gesticht wordt getoond door, ook op een sacrale manier, dagelijkse voorwerpen en slaapzalen ten toon te stellen. Hierbij wordt geen gebruik gemaakt van opsmuk of hulpmiddelen. De wereld van de psychiatrische patiënt wordt ook voor de bezoeker geopend door het gebruik van *outsider art*.⁹³ Deze kunstvorm wordt al sinds de jaren twintig gezien als een manier om de manier waarop een psychiatrisch patiënt de wereld ziet over te brengen op de psychiater of het publiek. Ook deze kunst wordt op een sobere, sacrale manier getoond.

De sacrale presentatie in het museum wordt vooral ingezet in het kader van de *experience*, die op deze manier zo authentiek mogelijk is. De bezoeker ervaart hoe het moet zijn geweest om in verschillende periodes opgenomen te zijn in de inrichting. Hierbij lijkt het gebouw zelf een belangrijke rol te spelen. Over het gebouw wordt betrekkelijk weinig verteld en er is geen sprake van enige opsmuk. In plaats daarvan kan de bezoeker door de gangen en de

---

⁹⁰ Museum Dr. Guislain, 'Een Geschiedenis in Beelden' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=164&Itemid=106&lang=nl (12-07-2011)

⁹¹ Kunst nu, 'Galleries-NL' (versie onbekend), <http://www.galleries.nl/mngalerie.asp?galnr=2326&em=&vane=1&sessionti=508127030> (11-07-2011)

⁹² Museum dr. Guislain, 'Naar Den Congo' (versie onbekend), www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&view=article&id=318%3ANaar-den-congo&catid=12%3Atentoonstellingen&itemid=83&lang=nl (5-7-2011).

⁹³ Patrick Allegaert, 'Mortality in Art Brut', in: PASCALLE POLLIER-GREEN, ANN VAN DE VELDE EN CHANTAL POLLIER (red.) *Confronting Mortality with Art and Science: Scientific and Artistic Impressions on What the Certainty of Death Says About Life* (Brussel 2008) 111-115., 111-115.

binnenplaats lopen en de sfeer ervaren waarmee dr. Guislain het complex heeft ontworpen in de negentiende eeuw en een *historische sensatie* opdoen.⁹⁴

Dankzij de combinatie van de manier waarop de geschiedenis van de psychiatrie in dit gebouw wordt weergegeven en de functie die het gebouw werd toebedacht door de ontwerper wordt het hele gebouw een monument voor het optimisme, triomfen en teleurstellingen die deel uitmaken van de geschiedenis van de psychiatrie en die het leven bepaalde van de psychiatrische patiënten.⁹⁵ Bovendien worden de wandaden die tegen psychiatrische patiënten werden gepleegd, zowel in de Holocaust als daarvoor, in het museum herdacht.⁹⁶ Dit maakt van het gebouw een materiële *lieu de mémoire*, zoals uitgedacht door Nora en verder uitgewerkt door schrijvers als Frank Ankersmit.⁹⁷

In het museum dr. Guislain wordt in de permanente tentoonstelling buiten deze historische sensatie weinig gebruik gemaakt worden van expliciete technieken om emoties op te wekken en in te spelen op de *emotional turn*. Enerzijds lijkt de materie daar te gevoelig voor te zijn, het is uitdrukkelijk de bedoeling om dit onderwerp niet te spectaculair te maken.⁹⁸ Anderzijds is dit ook niet nodig. Juist door slechts de feiten weer te geven over de geschiedenis van de psychiatrie, de wreedheid en de menslievendheid (die elkaar in de geschiedenis van de psychiatrie niet uit lijken te sluiten) roepen bij de bezoeker al sterke emoties op zoals medelijden, weezin of een schamperlach.

Amusement en humor spelen vooral een rol in de onderwerpkeuze in verschillende tijdelijke tentoonstellingen. Soms is het onderwerp al amusant genoeg. De tentoonstelling *Dwaze Wijzen, Wijze Dwazen* had in 2006 de zogenaamde morosofie als onderwerp. Dit is ‘wetenschap’ die zo bizar is dat het zelfs niet meer valt te classificeren als pseudowetenschap. Tegen de logica van deze ‘wetenschap’ viel niet op te redeneren, juist omdat deze zo ongrijpbaar en waanzinnig was.⁹⁹ Deze denkwijze werd in het museum geïllustreerd met beeldhouwerken en kunst van onder andere de artiest Panamarenko, een beroemde Belgische *assemblagist*.¹⁰⁰ *Assemblage* is een kunstvorm waarbij objecten aan elkaar vastgemaakt

---

⁹⁴ Youropi, 'Dr Guislain, Activiteit, Gent, Activiteiten in Gent' (versie onbekend), <http://www.youropi.com/nl/gent/activiteiten/dr-guislain-museum-323> (11-07-2011)

⁹⁵ Museum Dr. Guislain, 'Een Geschiedenis in Beelden' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=164&Itemid=106&lang=nl (13-07-2011)

⁹⁶ Toerisme Vlaanderen, Museum Dr. Guislain (versie onbekend), <http://www.toerismevlaanderen.nl/tvl/view/nl/1741219--Musea-Detail-Pagina-.html?view=357760> (12-07-2011)

⁹⁷ F.R. Ankersmit, *Subliminal Historical experience* (Cambridge 2005) 262.

⁹⁸ Turnhout 2011, 'Erfgoed met een Mooi Verhaal' (versie onbekend), <http://www.turnhout2012.be/nl/archive/museum-dr-guislain-erfgoed-met-een-mooi-verhaal> (12-07-2011)

⁹⁹ Museum Dr. Guislain, 'Wijze Dwazen, Dwaze Wijzen' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=208&Itemid=43&lang=nl (3-7-2011).

¹⁰⁰ Radio 1, 'de Tientoongestelde Mens' (versie onbekend), www.radio1.be/categorie/vrije-

worden door verschillende methoden, van lassen tot lijmen om één surrealistische sculptuur te maken.¹⁰¹ Op deze manier werd door het combineren van een absurd onderwerp met een absurde vorm van *high culture* toch een amusant effect bereikt. De morosofie vormde wat dat betreft een betrekkelijk veilig onderwerp omdat die morosofen zich nooit iets hebben aangetrokken van de hoon die hen vaak ten deel viel.

Ook het minder onschuldige amusement ten koste van psychiatrische patiënten is in het verleden aan het voetlicht gebracht in de tijdelijke tentoonstelling. In de tentoonstellingen en *Kermis of Kennis* speelt deze vorm van amusement een hoofdrol. In de tentoonstelling *Het Gewichtig Lichaam* wordt er kort aandacht besteed aan de amusementswaarde die werd toegekend aan bijvoorbeeld mensen met anorexia.¹⁰² Dit gebeurde altijd op een kritische, ironische manier.

Dit geldt ook voor de manier waarop populaire cultuur een rol speelt in dit museum. De kermissen, wassenbeeldenmusea en rariteitenkabinetten die in deze twee tentoonstellingen werden getoond waren lange tijd een bron van volksvermaak. Ook meer eigentijdse vermaaksvormen zijn behandeld in dit museum zoals film en theater in *Het Spel van de Waanzin: over gekte in film en theater* in 2008.¹⁰³ Door het gebruik van populaire cultuur kan het publiek een spiegel worden voorgehouden en stereotypen tegen het licht gehouden worden.

De manier waarop humor en amusement in bovenstaande onderwerpen worden gebruikt lijken daarom eerder een kwestie te zijn van ironie dan van hilariteit. Het museum dr. Guislain lijkt daarmee aan te sluiten op een definitie die gegeven wordt in *Art and Laughter in the Museum*, het gebruiken en weergeven van de absurditeit van het gebodene door middel van de presentatie.¹⁰⁴ De borden bevatten vaak een *tongue in cheek* boodschap. Het gevoel voor humor laat zich ook zien in de visuele humor van de tentoonstellingen, zoals het gebruik van de absurde *assemblages* van Panamarenko. Er wordt geappelleerd aan het gevoel voor het absurde en het gevoel voor humor van de bezoeker, maar het is aan de toeschouwer om de humor in te zien. Als de humor er wat dikker bovenop ligt is het vaak meer het publiek, met haar vooroordelen en soms bizarre gedrag tegenover de psychiatrische patiënt, waar om

---

trefwoorden/museumdrguislain (5-7-2011).

¹⁰¹ encyclo.nl, 'Assemblage' (versie onbekend), www.encyclo.nl/begrip/assemblage (5-7-2011).

¹⁰² Walter van der Eycken en Ron van Deth, 'Volslank', in: Stockman (et. al) *Het Gewichtige Lichaam.*, 59-73., 66.

¹⁰³ Patrick Allegaert, Annemie Cailliau en Frederik de Preester, 'Het spel van de waanzin: Een tentoonstelling maken over Film, Theater en Waanzin' in: Patrick Allegaert (et al.), *Het spel van de waanzin: over gekte in film en theater* (Gent z.d.) 7-19., 7-19.

¹⁰⁴ Klein, *Art and Laughter*, 1.

gelachen wordt, en niet de patiënt. Op deze manier wordt de humor nooit hinderlijk of kwetsend.

Dit komt ook naar voren in de (tijdelijke) tentoonstellingen waar het onderwerp niet wordt gevormd door amusement of een inherent amusante invalshoek. In de tentoonstelling *het Gewichtig Lichaam* wordt gebruik gemaakt van een oude Dove reclame, waarin wordt getoond hoe de foto van een vrouw van gemiddelde schoonheid door middel van het beeldverwerkingsprogramma *Photoshop* wordt omgetoverd in een foto van een beeldschoon fotomodel. Boven deze reclame hangt een tweede scherm, met een parodie op deze reclame waarin een knappe jonge man precies de tegenovergestelde behandeling ondergaat. Dit laatste voorbeeld laat ook goed zien hoe ook visuele media worden opgenomen in het museum. Minder ironische of humoristische manieren waarop beeld, geluid en populaire cultuur worden ingezet zijn echter ook aanwezig geweest in de tijdelijke Er word bijvoorbeeld ook gebruik gemaakt van een documentaire over anorexia en de gevolgen die het heeft voor ouders en familie en bijvoorbeeld het tentoonstellen van Barbie, om te laten zien hoe bepaalde rolmodellen verband houden met anorexia.¹⁰⁵

Als het gaat om het gebruik van multimedia is de omslag echter nog niet geheel gemaakt. Hoewel er gebruik wordt gemaakt van beeldmateriaal is bijvoorbeeld het gebrek van digitalisering en sociale media nog een gemis. Ook dit museum heeft een *Facebook* pagina en een website maar verder wordt er vrij weinig gedaan met sociale media.¹⁰⁶ Ook lijkt het erop dat er vrijwel geen interactieve elementen zijn gebruikt in het museum. Een, lichte, uitzondering op deze afwezigheid wordt gevormd door lachspiegels die in het kader van *Het Gewichtig Lichaam* op werden gesteld. Door deze spiegels kon de bezoeker zien hoe een anorexiapatiënt zichzelf ziet, namelijk veel dikker dan hij of zij daadwerkelijk is.¹⁰⁷ In de permanente collectie is er een console waarop de bezoeker testjes kan doen zoals de Rorschachtest, om te zien hoe gek hij is. Dit is het gevolg van een initiatief van de Europese Unie, genaamd *Een Leven Lang Leren*. Dit spiegelbeeld en deze console zijn eigenlijk de enige elementen waar de bezoeker invloed op uit kan oefenen in het museum. Daarbuiten blijft het interactieve aanbod beperkt tot zaken als speurtochten en opdrachten.¹⁰⁸ Deze twee

---

¹⁰⁵ Atheneum Herzele, 'Dik, Dun, Perfect of Gestoord (versie onbekend), http://www.atheneum-herzele.be/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=151&Itemid=55 (11-07-2011)

¹⁰⁶ Facebook, 'Museum Dr. Guislain' (versie onbekend), <http://www.facebook.com/#!/pages/Museum-Dr-Guislain/96206920606> (21-06-2011).

¹⁰⁷ Fracarita, 'De Hel van Dik en Dun' (versie onbekend), http://www.fracarita.org/nl/sites/BVL/files/Broeders%20van%20Liefde%20in%20de%20media%2008%2011%2010_0.pdf (11-07-2011)

¹⁰⁸ Museum dr. Guislain. 'publieksaanbod' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=162&Itemid=121&lang=nl (1-7-2011).

elementen laten wel zien hoe in het museum wordt geprobeerd om mensen op een ironische manier een spiegel voor te houden.

Uit bovenstaand beeld kan geconcludeerd worden dat in het Museum Dr. Guislain uitdrukkelijk geprobeerd wordt om op een prettige manier de geschiedenis van de psychiatrie over te brengen en zo op een vermakelijke manier een lans te breken voor de destigmatisering van mensen met een psychiatrische aandoening. Er is vaak wel een duidelijk verschil tussen de permanente tentoonstelling en de verschillende tijdelijke tentoonstellingen. In beide gevallen is de geschiedschrijving betrekkelijk lineair en 'klassiek' met elementen uit de cultuurgeschiedenis zoals kritische houding en aandacht voor het leven van alledag en de gewone patiënt. Bij de permanente tentoonstelling is de presentatievorm grotendeels sacraal en er wordt spaarzaam gebruik gemaakt van amusante elementen. Zo is het museum betrekkelijk *lowtech*. Door de sacrale presentatie is de *experience* echter wel indrukwekkend en komt authentiek over en wordt de bezoeker gegrepen door de geschiedenis van de psychiatrie. Op deze manier is een bezoek aan de permanente tentoonstellingmuseum wel een aangenaam tijdverdrijf, ook al is het een kwestie van *serious fun*.

Bij de tijdelijke tentoonstelling wordt er vaak, maar niet altijd, gekozen voor een amusant onderwerp of een meer profane presentatie. In deze gevallen lijkt het erop dat de humor of het amusement wel verstandig worden gebruikt en valkuilen van het gebruik van humor in een dergelijk museum worden vermeden. Ook hier wordt er echter weinig gebruik gemaakt van interactieve middelen, ook al spelen populaire cultuur, beeld en geluid wel een grotere rol in de tijdelijke tentoonstelling.

Hoofdstuk 4: Het Dolhuys

Het Haarlemse Dolhuys is in veel opzichten vergelijkbaar met het Museum dr. Guislain, ook al zijn er markante verschillen. Het Dolhuys is, bijvoorbeeld, een stuk jonger dan zijn Vlaamse tegenhanger, het museum werd opgericht in 2005 als een initiatief van zeven verschillende psychiatrische instellingen: Dijk en Duin, GGZ Noord-Holland, Arkin, Rivierduin, de Geestgronden, Mentrum en VUMC. Het doel van dit museum is uitdrukkelijk het informeren van het publiek over de wereld van de psychiatrische patiënt en de psychiatrie. Om dit doel volledig te realiseren wordt de tentoonstelling van het museum aangevuld met een groot documentatiecentrum. Dit documentatiecentrum bevat een schat aan informatie over de geschiedenis van de psychiatrie.¹⁰⁹ In tegenstelling tot het Museum dr. Guislain kent het Dolhuys juist een nadruk op de meer eigentijdse psychiatrie door middel van gebruik van interactieve middelen. Het museum is gelegen in het oude lepra-pest en dolhuis in Haarlem dat gevestigd werd in de zestiende eeuw.¹¹⁰

Zoals bij het museum dr. Guislain wordt ook in het Dolhuys gebruik gemaakt van de locatie om de continuïteit met het huidige onderwerp te vergroten en vormt het gebouw ook in dit geval een *lieu de mémoire*. Dit effect wordt versterkt door de zogenaamde kastenkamer met kasten die ingericht zijn als een soort schrijnen, met objecten die relevant zijn voor het verhaal van de patiënt in kwestie. Als de schuifdeur geopend wordt, wordt het verhaal van de patiënt door een geluidsopname van een patiënt zelf verteld.¹¹¹ Dit is slechts één voorbeeld van heel gebouw dat gericht is op het herinneren van de geschiedenis van de psychiatrie en het herinneren van het publiek aan het feit dat waanzin dat scheidslijn tussen gek en normaal een stuk dunner is dan gedacht wordt.

De indeling van het museum gebeurt bijvoorbeeld aan de hand van de indeling van het oude Dolhuys. Bij de verschillende zalen wordt aan de hand van een bordje aangegeven wat voor zaal het was toen het gebouw nog een dolhuis herbergde, en welke functie deze zaal had, ook al is niet elke zaal of ruimte toegankelijk voor het publiek. Sommige ruimtes zijn volledig intact gelaten om de *experience* binnen het museum te vergroten. Zo zijn de dolcellen volledig intact. In een dolcel werd een patiënt opgesloten die gezien werd als een gevaar voor zijn omgeving, hetzij om af te koelen, hetzij om de patiënt onder te brengen totdat deze

---

¹⁰⁹ Het Dolhuys, 'het Dolhuys' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/> (9-2-2011).

¹¹⁰ Bruggeman en Schmidt-Krebs, *Locating the Soul*, 84.

¹¹¹ Ervaringswijzer, 'Een Pand met een Verleden (versie onbekend), <http://www.ervaringswijzer.nl/atlas/index.php?cat=4&sub=6&ad=90&verslag=1&regio=2&plaats=10> (12-07-2011).

ondergebracht kon worden in andere inrichting. Juist om de *experience* te vergroten wordt ook hier een verhaal van de patiënt geactiveerd, die verteld hoe het was om hier opgesloten te worden.¹¹² Juist omdat er effecten worden toegevoegd, zoals geluid of beeldmateriaal, wordt er geprobeerd om deze dolcellen informatiever en indrukwekkender te maken dan zij zijn, waardoor deze cellen in zekere zin hyperreëel worden. Dit vormt een tegenstelling met het museum dr. Guislain, waar het principe *show don't tell* wordt gehanteerd om deze *experience* over te brengen en de authenticiteit zoveel mogelijk te handhaven.

Zoals blijkt uit dit voorbeeld is de presentatie van het Dolhuys aanzienlijk profaner dan die van het museum dr. Guislain. Waar in het museum dr. Guislain nog voor een belangrijk deel gebruik werd gemaakt van de objecten als *semiofoor* en de keuze grotendeels aan de toeschouwer wordt gelaten, wordt in het Dolhuys in veel hogere mate gebruik gemaakt van amuserende elementen. Dit is succesvol gebleken. In 2006, het jaar van de oprichting van het museum, werd aan het Dolhuys de Designprijs uitgereikt.¹¹³ Daarnaast wordt het Dolhuys, in tegenstelling tot andere psychiatrische musea zoals het Museum Dr. Guislain genoemd in het boekje *De Leukste Musea van Nederland en België*.¹¹⁴

Bij deze presentatie worden verschillende media ingezet, van beeld en geluid tot computers en sociale media.¹¹⁵ Het gebruik van deze multimedia blijft niet beperkt tot het museum. Zo kan opgemerkt worden dat er gebruik gemaakt wordt van *facebook*, *twitter* en dat de museumsite een *RSS feed* heeft. Met behulp van de *Twitter account* en de *RSS feed* wordt nieuws met betrekking tot het museum gedeeld met het publiek. Dankzij deze *feed* blijven lezers op de hoogte van wijzigingen en andere activiteiten die binnen het museum worden georganiseerd.¹¹⁶ Het museum heeft ook een eigen *Facebook*pagina. Bij het schrijven van dit hoofdstuk heeft het museum 605 vrienden. Door gebruik van verschillende middelen wordt de bezoeker op deze wijze uitgedaagd om bezig te zijn met en na te denken over de tentoonstelling. Hierbij wordt soms gebruikt gemaakt van een licht humoristische toon. Over het *Facebookaccount* van het Dolhuys kan op het moment vrij weinig gezegd worden.¹¹⁷ Door de keuze van de site om alleen maar pagina's toe te kennen aan personen werd de pagina van het Dolhuys kort geleden gewist, waardoor een onvolledig beeld ontstaat.

---

¹¹² Ervaringswijzer.nl, 'Het Dolhuys, Pand met een verleden' (versie onbekend), <http://www.ervaringswijzer.nl/atlas/index.php?cat=4&sub=6&ad=90&verslag=1&plaats=4&regio=1> (3-7-2011).

¹¹³ Museum.nl, 'Museum: Het Dolhuys' (versie onbekend), <http://www.museum.nl/index.cfm/museum/Het-Dolhuys> (21-06-2011).

¹¹⁴ Ottelina Asselbergs (et al.), *De 250 leukste musea van Nederland en België* (Breda 2009) 125.

¹¹⁵ Museum Future, 'Interactieve Waanzin' (versie onbekend), <http://www.museumfuture.nl/2010/10/26/interactieve-waanzin/> (21-06-2011).

¹¹⁶ Dolhuys, 'Het Dolhuys' (versie onbekend), www.hetdolhuys.nl (5-7-2011).

¹¹⁷ Het Dolhuys, 'het Dolhuys' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/> (9-2-2011).

Bij de *Twitteraccount* kan er meer met zekerheid gezegd worden. Humoristische berichten zoals 'Eindelijk regen, perfect museumweer', en links naar zowel interessante berichten als computerspelletjes binnen het thema zorgen ervoor dat de bezoeker ook buiten het museum op een gemakkelijke manier bij het museum betrokken wordt. Bovendien is de strippsychiater Sigmund de *avatar* van het Dolhuys op *Twitter*, het plaatje dat hoort bij de *on-line* representatie van een deelnemer aan het betreffende forum, van het Dolhuys.¹¹⁸ Sigmund is de psychiater uit de gelijknamige strip die ook dagelijks in de Volkskrant staat en vaak een ironische of absurdistisch licht laat schijnen op de praktijk van de psychiatrie.¹¹⁹ Het adopteren van deze stripfiguur laat zien dat het museum op de hoogte is van dit soort aspecten van de popcultuur.

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat amusement eveneens in het Dolhuys wordt gebruikt als onderwerp, ook in dit geval in de tijdelijke tentoonstelling, namelijk *Freuds Droomland*. Deze tentoonstelling focust zich op het ontwerp dat de amateurpsychiater Albert Grass maakte van een soort psychiatrisch pretpark, gebaseerd op de Freudiaanse theorieën. Dit ontwerp wordt in het museum tentoongesteld vanaf 25 mei 2011.¹²⁰ In een interview met Dimitry van den Berg, hoofd Marketing en Programmering van het Dolhuys, bevestigt hij nadrukkelijk het belang van het museum als een bron van entertainment, en ziet het museum als een plek die goed te vergelijken is met een pretpark. Met deze aanpak willen zij een breed publiek aanspreken om zo de kennis over de psychiatrie, psychiatrische aandoeningen en psychiatrische patiënten zo breed mogelijk te verspreiden.¹²¹

De geschiedenis die geschreven wordt in het museum is voornamelijk geschiedenis van onderaf, zelfs nog in een hogere mate dan het museum Dr Guislain. In het museum wordt vooral verteld over de patiënten en hoe de positie van deze patiënten door de eeuwen heen veranderd is. Er wordt minder gebruik gemaakt van de 'grote namen' in de geschiedenis van de psychiatrie. Met name in de 'behandelzaal' in het museum wordt deze geschiedenis op een interessante wijze te berde gebracht. Door middel van speciale stethoscopen kan het verhaal van verschillende personen in de geschiedenis van de psychiatrie worden gehoord.¹²²

---

¹¹⁸ Twitter, 'Het Dolhuys' (versie onbekend), <http://twitter.com/#!/Dolhuys> (5-7-2011).

¹¹⁹ Sigmund On-Line, 'Sigmund On-line' (versie onbekend), <https://commissies.ch.tudelft.nl/~leendert/sigmund/> (12-07-2011)

¹²⁰ Haarlem Marketing, 'Freuds Droomland' (versie onbekend), http://www.haarlemmarketing.nl/uitagenda/overzicht/freuds_droomland.html?locationlabel=Het+Dolhuys+Haarlem&datatype=next12months (21-06-2011).

¹²¹ Het Dolhuys, 'Museum kan nog veel leren van het pretpark' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/nieuws/reen-museum-kan-veel-leren-van-een-pret-park> (21-06-2011).

¹²² Voor Psyche en Brein, 'Het Dolhuys in Haarlem' (versie onbekend), <http://www.scribd.com/doc/44077930/Voor-Psyche-Brein-het-Dolhuys-in-Haarlem> (21-06-2011).

De personen die aan het woord komen in dit gedeelte zijn niet alleen de grote namen, maar ook 'gewone' psychiaters en hun patiënten. Door zowel het verhaal weer te geven van de patiënten als van de artsen wordt het niet alleen mogelijk om een geschiedenis van onderaf te geven. In het contrast tussen het verhaal van de psychiater en het verhaal van de patiënt kan de zogenaamde *medical gaze* of *regard médical* van Michel Foucault gezien worden. In het kort kan deze 'blik' worden uitgelegd als de manier waarop psychiaters en andere artsen hun patiënten niet meer zagen als personen maar als ziektebeelden die genezen moesten worden.¹²³ Deze manier van kijken komt sterk naar voren in de tentoonstelling. Waar de patiënten vertellen over persoonlijke ervaringen, angsten en ongemak die het gevolg zijn van een bepaalde behandeling is het verhaal van psychiaters een stuk onpersoonlijker. Uit die verhalen blijkt inderdaad dat de patiënt voor de psychiater nauwelijks meer een mens was. Dit wordt met name duidelijk in het verhaal over de elektroshock therapie. De dienstdoende psychiater maakt geen woord vuil aan de patiënt en hoe die de therapie ervoer, maar was uitsluitend geïnteresseerd in het experiment dat met het apparaat werd uitgevoerd.

De verhalen van de patiënten vormen in het Dolhuys een belangrijke bron voor historische kennis. Dit is een goed voorbeeld van *oral history*, geschiedenis die mondeling overgebracht wordt. Het bijkomend voordeel lijkt te zijn dat dit soort 'ooggetuigenverslagen' bij kunnen dragen aan de *experience of historische sensatie* van het museum. In het Dolhuys wordt aanzienlijk meer gebruik gemaakt van deze manier van vertellen dan in het museum dr. Guislain. Mensen uit verschillende lagen van de bevolking, verschillende groepen en zelfs verschillende momenten in de geschiedenis doen in het museum hun verhaal. In deze verhalen speelt humor een bescheiden rol, op een manier die te verwachten valt, als het gaat om *oral history*.¹²⁴ Veel patiënten die aan het woord komen in het museum vertellen bijvoorbeeld over episoden van manie of psychosen, en erkennen door middel van een lach of een kwinkslag de absurditeit van de situatie. Ook pijnlijker inzichten en ervaring worden door de vertellers op een humoristische wijze verpakt.¹²⁵ De valkuil van de stereotypering, die in hoofdstuk twee werd aangegeven, lijkt te worden voorkomen door humor alleen te gebruiken als er verteld wordt dóór psychiatrische patiënten en nooit als er verteld wordt óver psychiatrische patiënten. Op deze manier wordt de bezoeker op een sympathieke manier in

---

¹²³ Philosophy.com, 'Foucault, Medicine and the Gaze' (versie onbekend), <http://www.sauer-thompson.com/archives/philosophy/002710.html> (10-06-2011).

¹²⁴ Green, *Theory and History*, 92.

¹²⁵ Kossmann De Jong, 'Museum op de Sofa: Nieuwe Presentatievormen in het Dolhuys (versie onbekend), http://www.kossmanndejong.nl/files/documents/doll_museumpeil.pdf (12-07-2011).

contact gebracht met de wereld van de psychiatrie en krijgt een kijkje in de wereld van de psychiatrische patiënt.

Voor een museum dat zodanig op amusement en de hedendaagse maatschappij is gericht, wordt er in het Dolhuys een beperkte rol toebedacht aan populaire cultuur in de permanente collectie. Er wordt in de permanente collectie weinig gebruik gemaakt van massacultuur als films, populaire televisiefragmenten of volkscultuur in het algemeen. De nadruk lijkt vooral te liggen op outsiderkunst, een kunstvorm die door, haar soms onnavolgbare, stijl meer in te delen valt in de categorie *high culture*.

Populaire cultuur, dat wil zeggen massa-en volkscultuur lijkt voornamelijk een rol te spelen in de tijdelijke tentoonstellingen, net zoals bij het Museum Dr. Guislain. In 2006 werd er bijvoorbeeld ingespeeld op de Haarlemse Stripedagen door tijdelijk te laten zien hoe de waanzin naar voren kwam in de strip.¹²⁶ Een ander voorbeeld van massacultuur in de tijdelijke collectie is *Freud's Droomland*, die op 25 mei 2011 van start ging. Deze tentoonstelling gaat over het gelijknamige pretpark waarin de theorieën van Freud getransformeerd waren in kermisattracties. Hierbij moet opgemerkt worden dat deze kermis nooit werkelijkheid is geworden.¹²⁷ Buiten de exposities om organiseert het Dolhuys ook filmavonden. Om in te haken op het filmfestival *Here's Jack*, dat draait om het oeuvre van Jack Nickelson, wordt er op 16 juni van dit jaar een vertoning van *One Flew Over the Cuckoo's Nest* vertoond.¹²⁸ Als tijdelijke tentoonstellingen zijn dit meer incidentele uitstapjes van het museum, waardoor de geloofwaardigheid van het museum wordt gehandhaafd maar het museum wel kan spelen met de verwachtingen van het publiek.

Het Dolhuys lijkt in veel opzichten de binaire tegenhanger te zijn van het Museum dr Guislain. Waar in het museum dr. Guislain een meer sacrale wijze van presenteren hanteert, wordt door het Dolhuys een meer profane van presenteren voorgestaan met een grotere rol van interactieve middelen, multimedia en beeld en geluid. Bovendien lijkt het museum dr. Guislain in zijn manier van het presenteren van de geschiedenis van de psychiatrie aanzienlijk 'moderner' te zijn dan zijn Haarlemse tegenhanger die vooral op een postmoderne leest lijkt te zijn geschoeid. De geschiedschrijving van het museum dr. Guislain is betrekkelijk lineair, de tocht begint in de prehistorie en eindigt bij Prozac. Bij het Dolhuys is deze indeling

---

¹²⁶ Stripedagen Haarlem 2006, 'Programma' (versie onbekend), <http://www.stripdagenhaarlem.nl/2006/index.php/category/programma/page/4/> (1-7-2011).

¹²⁷ psy.nl, 'Freuds Droomland: Coney Island' (versie onbekend), <http://www.psy.nl/psyme/psyme-nieuwsbericht/article/freuds-droomland-coney-island/> (21-05-2011).

¹²⁸ Psy.nl, "'One Flew' terug in de bioscoop' (versie onbekend), http://www.psy.nl/meer-nieuws/nieuwsbericht/article/one-flew-terug-in-de-bioscoop/?no_cache=1&cHash=25dec0a2aacd7b3f3fc29c36f8e383f1 (6-7-2011).

nauwelijks te bekennen, de verschillende *épistèmès* in de geschiedenis van de psychiatrie lopen door elkaar of worden vrijwel gelijktijdig behandeld. Bovendien wordt de geschiedenis van de psychiatrie nog betrekkelijk van bovenaf gepresenteerd in museum dr. Guislain. Er wordt betrekkelijk veel aandacht besteed aan de grote geneesheren zelf en de patiënten zijn vooral patiënten. In het Dolhuys worden de verschillende stemmen weergegeven en zijn de patiënten menselijker, met eigen levens, ongemakken en allemaal een eigen verhaal. Toch is de tegenstelling niet volledig. In beide musea wordt er slechts in een bescheiden mate gebruik gemaakt van volkscultuur of massacultuur en in een hoge mate van *high culture*, in de vorm van outsider art. Bovendien wordt er in beide musea slechts in beperkte mate gebruik gemaakt van humor. Zodoende wordt in beide musea op een prettige manier een evenwichtig beeld gepresenteerd van de geschiedenis van de psychiatrie en de wereld van de patiënt.

In het kort kan opgemerkt worden dat de manier waarop de geschiedenis van de psychiatrie en de wereld van de psychiatrische patiënt aan de bezoeker wordt ontsloten sterk doet denken aan de *post-musea* die zijn beschreven in hoofdstuk twee. Natuurlijk is er sprake van de sociale rol die het museum probeert spelen. Maar ook de speelse manier waarop de geschiedenis van de psychiatrie en de verhalen van de patiënten worden weergegeven doen sterk denken aan de aanpak in dit soort musea. Bovendien maakt het Dolhuys gebruik van de verschillende stemmen in de geschiedenis van de psychiatrie. Ten slotte kan gezegd worden dat het Dolhuys probeert om buiten de museummuren te reiken door middel van zijn website en verschillende sociale media, wederom op een wijze die sterk doet denken aan de *post-musea*. Deze aanpak lijkt een scherp contrast te vormen met het museum dr. Guislain, die in vergelijking met het Dolhuys enigszins ouderwets lijkt. In deze musea kan gezien worden hoe op twee verschillende manier de bezoeker leert over de psychiatrie en haar patiënten.

Conclusie

De psychiatrie en de wereld van de gek zijn altijd al een intrigerend onderwerp geweest voor vermaak en verschillende vrijetijdsbestedingen. Dit betekent dat ook veel musea in de loop van de geschiedenis, eveneens een vrijetijdsbesteding, raakvlakken hebben gehad met de wereld van de psychiatrie. In de tweede helft van de twintigste eeuw, een tijd waarin nieuwe opvattingen over psychiatrie, museologie en geschiedschrijving opkwamen, ontstond er een nieuw soort museum. Dit type museum had niet als doel om de gek te tonen aan het publiek, of te onderwijzen in de verworvenheden van de wetenschap maar om het lot van een vergeten en vervolgd groep, de psychiatrische patiënt, te verbeteren. Deze musea werden vaak beïnvloed door de nieuwe opvattingen over de sociale rol van musea, hun onderwerpkeuze en de rol die vermaak kan spelen in dit geheel.

De rol van humor in deze nieuwe opvattingen blijkt belangrijk geweest. Hiermee wordt ook ingespeeld op twee groepen die op de voorgrond zijn getreden in de naoorlogse, postmoderne situatie: de lageropgeleide bezoeker en de hoogopgeleide *post-tourist*. Voor deze groepen worden de voorheen meer sacrale tentoonstellingen 'opgeleukt' met vermakelijke elementen waardoor de presentatie aanzienlijk profaner wordt. Hoewel deze vermakelijke elementen hand in hand kunnen gaan met de educatieve rol van het museum, is voorzichtigheid geboden. Dit gaat zeker op voor de recentere musea die een cultureel gevoelig onderwerp hebben. Toch zijn het juist deze musea, de *post-musea* en de musea die de lessen van de *new cultural history* en de *new museology* ter harte hebben genomen, die laten zien hoe het potentieel van vermaak en humor uitgebuit kunnen worden en de valkuilen vermeden kunnen worden.

Om te zien hoe dit in de realiteit in zijn werk gaat heb ik gekeken naar de sociaal en historisch georiënteerde psychiatrische musea in het Nederlandse taalgebied, vanwege de omstandigheden van hun ontstaan, de relatieve obscuriteit en de rol van vermaak die in dit soort musea wordt toegekend. Er zijn maar twee van dergelijke musea in het Nederlandse taalgebied: het Dolhuys in Haarlem en het Museum dr. Guislain in Gent.

In beide musea wordt op een leuke manier kennis overgebracht over de psychiatrie. Beide musea zijn op hun eigen manier en in hun eigen mate beïnvloedt door de naoorlogse geschiedschrijving en museologie. In het museum dr. Guislain lijkt de belangrijkste historiografische invloed te zijn gevormd door cultuurhistorici als Michel Foucault en het Dolhuys kent vooral invloeden uit het postmodernisme. Vooral in het Dolhuys lijkt deze invloed door te sijpelen in de manier van presentatie, waardoor deze sterk lijkt op die van de

post-musea uit het tweede hoofdstuk in het gebruik van multimedia, sociale media, beeld en geluid en speelse elementen. In de presentatiewijze is het museum dr. Guislain nog enigszins ouderwets, met weinig gebruik van technologie of spektakel. In het museum dr. Guislain wordt vooral ingezet op de authenticiteit van het erfgoed en de *experience* om de wereld van de psychiatrie op een interessante manier inzichtelijk te maken met, vaak, sporadisch gebruik van ironie en beeld en geluid. Op deze manier wordt de bezoeker eveneens betrokken bij de wereld van de psychiatrie, en een geschiedenis die al indringend genoeg is zonder dat de sensatie op kunstmatige wijze wordt versterkt. In de tijdelijke tentoonstellingen wordt er meer gebruik gemaakt van amusement, populaire cultuur en spektakel, als een stylistisch uitstapje, zoals beschreven in het tweede hoofdstuk. Ook bij het Dolhuys lijkt dit het geval te zijn, ook al ligt de amusementswaarde van de permanente collectie een stuk hoger.

De grootste overeenkomst tussen beide musea is dat in beide musea vermaak, en de technieken en methoden om dit te bewerkstelligen, vooral op een verstandige manier ingezet worden om de sociale doelstellingen te bereiken. Dit is vergelijkbaar met de manier waarop andere psychiatrische en sociaal georiënteerde musea proberen om op uiteenlopende manieren, het publiek zowel te vermaken als te onderwijzen en sociaal bewust te maken of de positie te verbeteren van een gemarginaliseerde groep, zoals blijkt uit de theorie en praktijk van musea als het museum dr. Guislain en het Dolhuys

Literatuurlijst:

Gedrukte bronnen

Allegaert, Patrick (et al.), *Het spel van de waanzin: over gekte in film en theater* (Gent z.j.).

Allegaert, Patrick (et al.), *Kermis of Kennis: Wassen Beelden uit de Roca Collectie* (Gent 2008).

Ankersmit, F.R., *Sublime Historical experience* (Cambridge 2005).

Anderson, Gail, *Reinventing the Museum: Historical and Contemporary Perspectives on the Paradigm Shift* (Oxford 2004).

Asselbergs, Otteline (et al.), *De 250 leukste musea van Nederland en België* (Breda 2009).

Berger, Arthur Asa, *The Postmodern Presence: Readings on Postmodernism in American Culture and Society* (Walnut Creek 1998).

Boje, David M., *Narrative Methods for Organisational and communicative research* (Londen 2001).

Bruggeman, Rolf, Schmidt-Krebs, Gisela, *Locating the Soul: Museums of Psychiatry in Europe* (Frankfurt am Main 2007).

Brierre de Boismont, A., *Joseph Guislain: Sa Vie et Ses écrits* (Baillere 1867).

Burcaw, George Ellis, *Introduction to Museum Work* (Walnut Creek 2007).

Burke, Peter, *What is Cultural History?* (Cambridge 2004).

Coleborne, Catharine en MacKinnon, Dolly, *Exhibiting Madness in Museums: Remembering Psychiatry Through Collection and Display* (Routledge 2011).

Conrad, Peter, Schneider, Joseph W. *Deviance and Medicalisation: From Badness to Sickness* (Philadelphia 1980).

Corsane, Gerard (red.), *Heritage, museums and Galleries: An introductory Reader* (New York 2005).

Crooke, Elizabeth M., *Museums and community: ideas, issues and challenges* (New York 2007).

Eco, Umberto, *Travels in hyperreality* (New York 1986).

Edwards, David, *Art Therapy* (Londen 2004).

Falk, John H, Dierking, Lynn D., *Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning: Visitor Experiences and the Making of Meaning* (Lanham 2000).

Foucault, Michel, *Madness and Civilization: A History in the Age of Reason* (Routledge 2001).

Fry, William F. en Saleme, Waleed A., *Handbook of Humor and Psychotherapy* (Sarasota 1987).

Garrick, Jacqueline en Williams, Mary Beth, *Trauma treatment techniques: innovative trends* (Routledge 2006).

Green, Anna, *Theory and History: Cultural History* (New York 2008).

Gunn, Simon, *History and Cultural Theory* (Harlow 2006).

Henrichs, Hendrik, 'Identiteitsfabriek of Warenhuis Van Het Verleden? Inburgering En Het Nationaal Historisch Museum', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 4 (2007) 608-22.

Henrichs, Hendrik, 'Een Zichtbaar Verleden? Historische Musea in Een Visuele Cultuur', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 2 (2004) 431-441.

Hogan, Susan, *Healing Arts: The History of Art Therapy* (Londen 2001).

Hooper-Greenhill, Eilean, *Museums and Education: Purpose, Pedagogy and Performance* (Routledge 2007).

Hooper-Greenhill, Eilean, *The educational role of the museum* (Routledge 1999).

Janes, Robert R, *Museums in a Troubled World: Renewal, Irrelevance or Collapse* (Londen 2009).

Klein, Sheri, *Art and Laughter* (Londen 2007).

Mclean, Fiona, *Marketing the Museum* (Londen 1997).

Miron, Janet *Prison, Asylum and the Public: Institutional Visiting* (Toronto 2011).

Moore, Kevin, *Museums and Popular Culture* (Londen 2002).

Niyogi, Chandreyee, *Reorienting Orientalism* (Londen 2006).

Nilson, Alleen Pace, 'No Laughing Matter', *Mcleans* '7 (1995).

Packer, Jan en Ballantyne, Roy, 'Is Educational Leisure A Contradiction in Terms? Exploring the Synergy of Education and Entertainment', *Annals of Leisure Research* 7 (2004) 50-65.

Pakier, Małgorzata en Stråth, Bo, *A European Memory?: Contested Histories and Politics of Remembrance* (Oxford 2010).

Pilgrim, David en Rogers, Anne, 'Social Psychiatry and Sociology', *Journal of Mental Health* 14 (2005).

Pollier-Green, Pascalle, Van de Velde, Ann en Chantal Pollier (red.) *Confronting Mortality with Art and Science: Scientific and Artistic Impressions on What the Certainty of Death Says About Life* (Brussel 2008).

Porter, Roy, *Madness: A Brief History* (Oxford 2002).

Porter, Roy, *A Social History of Madness* (Antwerpen 1991).

Ribbens, Kees (red.), *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000* (Hilversum 2002).

Robertson, Michael, *Worshipping Walt: The Whitman Disciples* (Princeton 2008).

Rubin, Judith Aron, *Art Therapy: An Introduction* (Londen 1998).

Sandell, Richard, *Museums, society, inequality* (Routledge 2002).

Satorius, Norman en Thomashoff, Hans-Otto, *Art Against Stigma* (Stuttgart 2004).

Sayre, Shay en King, Cynthia, *Entertainment and society: Influences, Implication, Innovations* (New York 2003).

Shell, Allison, *Oral Culture and Catholicism in Early Modern England* (Cambridge 2007).

Smith, Melanie, MacLeod, Nicola en Hart Robertson, Margaret, *Key Concepts in Tourist Studies* (Londen 2009).

Stockman, Rene (et. al), *Het Gewichtige Lichaam: Over dik, dun, perfect en Gestoord* (Gent 2011).

Tutu, Desmond, Wiesenthal, Israel Simon en Charny, W., *Encyclopedia of Genocide* (z.p. 1999).

Urry, John, *The Tourist Gaze* (Londen 2002).

van de Laar, Paul, 'Het Nationaal Historisch Museum En De Emotional Turn', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 3 (2009) 431-7.

van der Laarse, Rob, *Bezeten van Vroeger: Erfgoed, Identiteit en Musealisering* (Amsterdam 2005).

van den Vijver, Jean Pierre, *Inside or Outside the Outsider Art: Kunst van Mensen met een Verstandelijke Beperking* (Antwerpen 2005).

Vanderplaschen, Wouter, *Orthopedagogische Werkvelden in Beweging: Organisatie en Tendensen* (Antwerpen 2006).

Vijselaar, Joost (et. al.) *Psychiatric Cultures Compared: Psychiatry and Mental Health Care in the Twentieth Century: Comparisons and Approaches* (Amsterdam 2005).

Vijselaar, Joost, *Verloren Gewaand: Een onderzoek naar het historisch bezit van de Psychiatrische ziekenhuizen in Nederland* (Utrecht 1981).

Wahl, Otto F., *Media Madness: Public Images of Mental Illnesses* (New Brunswick 1997).

Watson, Sheila, *Museums and their communities* (Routledge 2008).

Websites

Abandoned Asylum, 'Hospital Museums' (versie onbekend), <http://www.abandonedasylum.com/museums.html> (26-05-2011).

Atheneum Herzele, 'Dik, Dun, Perfect of Gestoord' (versie onbekend), http://www.atheneum-herzele.be/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=151&Itemid=55 (11-07-2011).

Bethlehem Royal Hospital, 'Bethlehem Royal Hospital Archives and Museum Services', (versie onbekend), <http://www.bethlehemheritage.org.uk/aboutus.asp> (11-7-2011).

Catherina Gasthuis, 'Catherina Gasthuis (versie onbekend),
http://www.google.nl/search?sourceid=navclient&aq=1h&oq=Ca&hl=nl&ie=UTF-8&rlz=1T4ADSA_nlNL398NL400&q=catherina+gasthuis (21-06-2011).

Centraal Museum, 'Centraal Museum Utrecht (versie onbekend),
http://www.centraalmuseum.nl/page.oc1?pageid=67&expo_id=147&filter=-arts-museum/692838 (9-6-2011).

Corporeality, 'psychiatric museums and the history of psychiatry' (versie onbekend),
<http://www.corporeality.net/museion/2009/11/06/psychiatric-museums-and-the-history-of-psychiatry/> (26-05-2011).

De Jonge Psychiater, 'Psychiatrie en Kunst' (versie onbekend),
http://www.dejongepsychiater.nl/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=12&Itemid=58 (26-5-2011).

De Jonge Psychiater, 'Museum psychiatrie en samenleving in Venray' (versie onbekend),
http://www.architectenweb.nl/aweb/redactie/redactie_detail.asp?iNID=11560 (26-05-2001).

encyclo.nl, 'Assemblage' (versie onbekend), www.encyclo.nl/begrip/assemblage (5-7-2011).

Ervaringswijzer.nl, 'Het Dolhuys, Pand met een verleden' (versie onbekend),
<http://www.ervaringswijzer.nl/atlas/index.php?cat=4&sub=6&ad=90&verslag=1&plaats=4&regio=1> (3-07-2011).

Examiner, 'Around the world in 80 museums: mental health' (versie onbekend),
<http://www.examiner.com/museum-in-san-jose/around-the-world-80-museums-mental-health#ixzz1NUVAx3AD> (26-05-2011).

Facebook, 'het Dolhuys' (versie onbekend),
<http://www.facebook.com/profile.php?id=601776321#!/pages/Het-Dolhuys/120549961326062> (21-06-2011).

Facebook, 'Museum Dr. Guislain' (versie onbekend),
<http://www.facebook.com#!/pages/Museum-Dr-Guislain/96206920606> (21-06-2011).

Fracarita, 'De Hel van Dik en Dun' (versie onbekend), http://www.fracarita.org/nl/sites/BVL/files/Broeders%20van%20Liefde%20in%20de%20media%2008%2011%2010_0.pdf (11-07-2011).

Gasthuismuseum Geel, 'Gasthuismuseum Geel' (versie onbekend), www.gasthuismuseumgeel.net (21-06-2011).

GGZ, 'GGZ-Noord Holland Zuid-Museum' (versie onbekend), http://www.ggznhn.nl/nl/Navigation/Over_GGZ_NHN/Museum.html (9-2-2011).

Haarlem Marketing, "Freuds Droomland" (versie onbekend), http://www.haarlemmarketing.nl/uitagenda/overzicht/freuds_droomland.html?locationlabel=Het+Dolhuys+Haarlem&datatype=next12months (21-06-2011).

Het Dolhuys, 'het Dolhuys' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/> (9-2-2011).

Het Dolhuys, 'Museum kan nog veel leren van het pretpark' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/nieuws/reen-museum-kan-veel-leren-van-een-pretpark> (21-06-2011).

Het Dolhuys, 'Organisatie en Missie' (versie onbekend), <http://www.hetdolhuys.nl/organisatie> (6-6-2011).

Het Oude Gesticht, 'psychiatrie museum Venraay, Haarlem, Drenthe, Heiloo, Gent' (versie onbekend), <http://www.hetoudegesticht.com/2009/07/13/psychiatrie-museum-venray-heiloo-haarlem-drenthe-gent/> (12-02-2011).

Highbeam, No-Joke-Humor Museum Folds (versie onbekend), www.highbeam.com/doc/1p2-4212285.htm (05-07-2011).

International Conference of Psychiatric Museums and the History of Psychiatry (versie onbekend), <http://icmhp.eu/files/filestore/ICMHP%20Programme.pdf> (26-05-2011).

Joods Historisch Museum, 'Joods Historisch Museum' (versie onbekend), <http://www.jhm.nl/> (21-06-2011).

Joods Museum, 'Lach .... en Vergeet' (versie onbekend),
<http://www.jhm.nl/actueel/tentoonstellingen/archief/lach-en-vergeet> (21-06-2011).

Knack club, 'Museum Dr, Guislain (versie onbekend), <http://knack.rnews.be/knackclub/cmp/35/51/5500/Museum-Dr.-Guislain-article.html> (11-07-2011).

Kossmann De Jong, 'Museum op de Sofa: Nieuwe Presentatievormen in het Dolhuys (versie onbekend), http://www.kossmanndejong.nl/files/documents/doll_museumpeil.pdf (12-07-2011).

Kunstbus.nl, 'Museum Dr. Guislain' (versie onbekend),
<http://www.kunstbus.nl/adres/museum+dr.+guislain.html> (11-07-2011).

Kunst nu, 'Galleries-NL' (versie onbekend), <http://www.galleries.nl/mngalerie.asp?galnr=2326&em=&vane=1&sessionti=508127030> (11-07-2011).

Leeds University, 'Interpreting the new museology' (versie onbekend),
<http://www.le.ac.uk/ms/m&s/Issue%205/ross.pdf> (14-01-2011).

Limburgs Museum Venlo, "Themadag Humor Volgeboekt" (versie onbekend),
http://www.limburgsmuseum.nl/zien_en_doen/nieuws/nieuws_archief/100825_themadaghumor.doc/ (9-6-2011).

Literary Encyclopedia, 'Ken Kesey' (versie onbekend),
<http://www.litencyc.com/php/speople.php?rec=true&UID=4941> (6-6-2011).

Mind.org, 'Screening Madness' (versie onbekend),
www.mind.org/assets/0000/3963/time_to_change_screening_madness.pdf (11-07-2011).

Museum dr. Guislain, 'Intentie' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=166&Itemid=96&lang=nl (6-6-2011).

Museo della Mente, 'Museo della Mente' (versie onbekend),
<http://www.museodellamente.it/index.php/ecms/uk/2/116> (26-05-2011).

Museum dr. Guislain, 'Een Geschiedenis in Beelden' (versie onbekend),
http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=164&Itemid=106&lang=nl (21-06-2011).

Museum Dr. Guislain, 'Geschiedenis' (versie onbekend),
www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=163&Itemid=1088&lang=nl (7-5-2011).

Museum Dr, Guislain, 'In de Marge' (versie onbekend),
www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=319%3Ain-de-marge&&catid=12%3Atentoonstellingen&Item=83&lang=nl (5-7-2011).

Museum Dr. Guislain, 'Museum Dr.Guislain' (versie onbekend),
<http://www.museumdrguislain.be/> (9-2-2011).

Museum dr. Guislain, 'Naar Den Congo' (versie onbekend),
www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&view=article&id=318%3ANaar-den-congo&catid=12%3Atentoonstellingen&itemid=83&lang=nl (5-7-2011).

Museum dr. Guislain. 'publieksaanbod' (versie onbekend),
http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=162&Itemid=121&lang=nl (1-7-2011).

Museum Dr. Guislain, 'Wijze Dwazen, Dwaze Wijzen (versie onbekend),
www.museumdrguilain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=208&Itemid=43&lang=nl (3-7- 2011).

Museum GGZ Drenthe, 'Museum GGZ Drenthe' (versie onbekend),
<http://www.ggzdrenthe.nl/index.php?pageID=579> (9-2-2011).

Museum Future, 'Interactieve Waanzin" (versie onbekend),
<http://www.museumfuture.nl/2010/10/26/interactieve-waanzin/> (21-06-2011).

Museo Laboratoria della Mente, 'Museums of Psychiatry in Europe' (versie onbekend),
<http://www.museodellamente> (14-06-2011).

Museum.nl, 'Museum: Het Dolhuys' (versie onbekend),
<http://www.museum.nl/index.cfm/museum/Het-Dolhuys> (21-06-2011).

Museum Psychiatrie Venray, 'Museum Psychiatrie' (versie onbekend),
http://www.museumpsychiatrie.nl/showpage.asp?pag_id=363 (9-2-2011).

Museum Overtaci, 'Connecting the European Mind' (versie onbekend),
<http://ovartaci.dk/eng/connect.htm> (26-05-2011).

New York Times, 'Mind's Museum: A hands-on guide to mental illness' (versie onbekend),
<http://www.nytimes.com/2008/10/29/arts/29iht-museum.1.17304409.html> (26-05-2011).

NileGuide, Caricature and Humor Arts Museum (versie onbekend),
www.nileguide.com/destination/istanbul/things-to-do/caricature-and-humor (7-6-2011).

Out Of Art, 'Normaal of Abnormaal' (versie onbekend) http://www.out-of-art.nl/files/2008-1/Guislain_met.pdf (11-07-2011).

Pathologisch-Anatomisches Bundes Museum, 'Narrenturm' (versie onbekend),
www.narrenturm.at (6-6-2011).

Philosophy.com, 'Foucault, Medicine and the Gaze' (versie onbekend), <http://www.sauerthompson.com/archives/philosophy/002710.html> (10-06-2011).

Psy.nl, 'Freuds Droomland: Coney Island' (versie onbekend),
<http://www.psy.nl/psyme/psyme-nieuwsbericht/article/freuds-droomland-coney-island/> (21-05-2011).

Psy.nl, "'One Flew' terug in de bioscoop' (versie onbekend), http://www.psy.nl/meer-nieuws/nieuwsbericht/article/one-flew-terug-in-de-bioscoop/?no_cache=1&cHash=25dec0a2aacd7b3f3fc29c36f8e383f1 (6-7-2011).

Psychiatric Hospital in Aarhus, 'the Museum' (versie onbekend), http://museum-psyk.dk/eng/the_museum.htm (26-05-2011).

Radio 1, 'de Tontoongestelde Mens' (versie onbekend), www.radio1.be/categorie/vrije_trefwoorden/museumdrguislain (5-7-2011).

ReisenOnline.de. 'Der Schrein für Stille Örtchen' (versie onbekend), http://reisen.t-online.de/klooseum-in-wiesbaden-der-schrein-fuers-stille-oertchen/id_45460262/index (05-07-2011).

Scientology Critical Information Directory, 'CCHR "Psychiatry: An Industry of Death' (versie onbekend), <http://www.xenu-directory.net/topics/cchr-exhibit.html> (21-06-2011).

Sigmund Freud Museum Vienna, 'Freud Museum Wien' (versie onbekend), www.freud-museum.at/e/ (6-6-2011).

Sigmund On-Line, 'Sigmund On-line' (versie onbekend), <https://commissies.ch.tudelft.nl/~leendert/sigmund/>(12-07-2011).

Smithsonian center for museum studies and education, 'Claims and Reality of New Museology: Case Studies in Canada, the United States and Mexico' (versie onbekend), <http://museumstudies.si.edu/claims2000.htm> (05-07-2011).

Stichting Collectie de Stadshof, 'Stichting Collectie de Stadshof' (versie onbekend), www.collectiedestadshof.nl (21-06-2011).

St Josephs Museum, 'Museum Glore' (versie onbekend), www.stjosephmuseum.org/glore.htm (06-06-2011).

Stripdagen Haarlem 2006, 'Programma' (versie onbekend), <http://www.stripdagenhaarlem.nl/2006/index.php/category/programma/page/4/> (1-7-2011).

The Freud Museum London, 'Freud Museum London' (versie onbekend), www.freud.co.uk (6-6-2011).

Toerisme Vlaanderen, Museum Dr. Guislain (versie onbekend), <http://www.toerismevlaanderen.nl/tvl/view/nl/1741219--Musea-Detail-Pagina-.html?view=357760> (12-07-2011).

Travelavenue.com, 'The Egyptian Museum: Humor in Ancient Egypt.' (versie onbekend), <http://www.travel-avenue.com/posts/68089-the-egyptian-museum-humor-in-ancient-egypt.html> (6-6-2011).

Turnhout 2011, 'Erfgoed met een Mooi Verhaal' (versie onbekend), <http://www.turnhout2012.be/nl/archive/museum-dr-guislain-erfgoed-met-een-mooi-verhaal> (12-07-2011).

Twitter, 'Het Dolhuys' (versie onbekend), www.twitter.nl (5-7-2011).

Universiteitsmuseum, 'Bleulandkabinet' (versie onbekend), <http://www.uu.nl/NL/universiteitsmuseum/tentoonstellingen/Pages/bleulandkabinet.aspx> (21-06-2011).

University of Toronto, 'Sites of Memory' (versie onbekend), tspace.library.utoronto.ca/citd/holtorg/2.6/htm (3-7-2011).

Voor Psyche en Brein, Het Dolhuys in Haarlem (versie onbekend), <http://www.scribd.com/doc/44077930/Voor-Psyche-Brein-het-Dolhuys-in-Haarlem> (21-06-2011).

Youropi, 'Dr Guislain, Activiteit, Gent, Activiteiten in Gent' (versie onbekend), <http://www.youropi.com/nl/gent/activiteiten/dr-guislain-museum-323> (11-07-2011).

Afbeeldingen

5de kwarter, 'het Dolhuys museum van de psychiatrie Haarlem' (versie onbekend), <http://www.5ekwartier.nl/archief/2005-het-dolhuys-museum-voor-psychiatrie-haarlem/het-dolhuys-museum-voor-psychiatrie-haarlem/> (13-07-2011).

Flickr, 'Dolhuys Haarlem' (versie onbekend), <http://www.flickr.com/photos/westher/4369982871/> (13-07-2011).

Flickr, 'Guislain' (versie onbekend), <http://www.flickr.com/search/?q=guislain>

(12-07-2011).

Flickr, 'P1040184' (versie onbekend),

<http://www.flickr.com/photos/53907833@N02/5317640892/> (12-07-2011).

Flickr, ' P1040153' (versie onbekend), [http://www.flickr.com/](http://www.flickr.com/photos/53907833@N02/5317600186/)

[photos/53907833@N02/5317600186/](http://www.flickr.com/photos/53907833@N02/5317600186/) (12-07-2011).

Geolocation, 'Vormalige Dolcell.jpg' (versie onbekend),

<http://www.geolocation.ws/v/W/4cc05cf61d41c87eea00eb1a/filehaarlem---dolhuys---vormalige/en> (13-07-2011).

Ideas and Opinions, 'Dolhuys' (versie onbekend), [http://www.ideasandopinions.nl/1-](http://www.ideasandopinions.nl/1-Teksten/case-teksten/dolhuys.html#.../case/dolhuys/images/cover_folder.jpg)

[Teksten/case-teksten/dolhuys.html#.../case/dolhuys/images/cover_folder.jpg](http://www.ideasandopinions.nl/1-Teksten/case-teksten/dolhuys.html#.../case/dolhuys/images/cover_folder.jpg) (13-07-2011).

Madame Blogt, 'Haarlem' (versie onbekend),

<http://madameblogt.wordpress.com/2009/04/07/haarlem/> (13-07-2011).

Museum Dr. Guislain, 'Het Oude Guislain Gesticht, ons Belangrijkste Museumstuk' (versie

onbekend), [http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article](http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=163&Itemid=108&lang=nl)
&id=163&Itemid=108&lang=nl (12-07-2011).

P. Overduin, 'P. Overduinen' (versie onbekend),

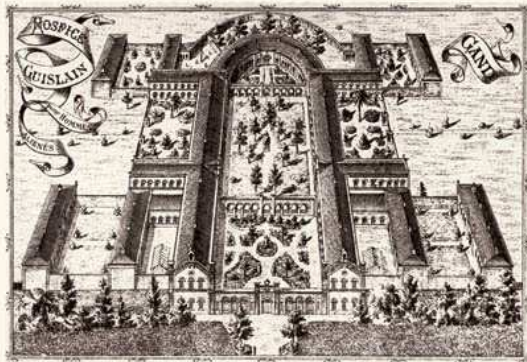
<http://www.pieteroverduin.com/dutch/media.html> (12-07-2011).

Psy.nl, 'Freuds Droomland: Coney Island' (versie onbekend),

<http://www.psy.nl/psyme/psyme-nieuwsbericht/article/freuds-droomland-coney-island/> (21-05-2011).

The Agenda, 'Het Dolhuys' (versie onbekend), http://www.theagenda.nl/v55904_museum-het-dolhuys.html (13-07-2011).

Bijlage I: Afbeeldingen Museum Dr. Guislain

Het belangrijkste stuk van het Museum Dr. Guislain is het gebouw.
Bron: Museum Dr. Guislain, 'Het Oude Guislain Gesticht, ons Belangrijkste Museumstuk' (versie onbekend), http://www.museumdrguislain.be/index.php?option=com_content&view=article&id=163&Itemid=108&lang=nl (12-07-2011).

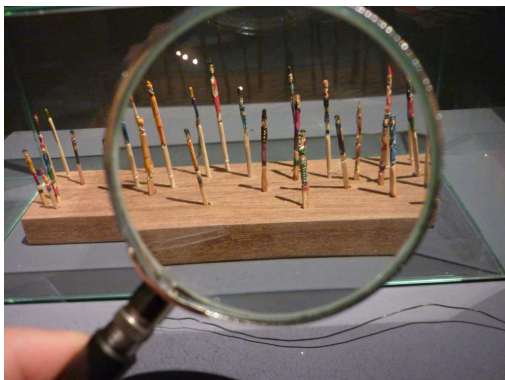

Het dagelijks leven, op sacrale wijze in beeld gebracht. Ook de dwangmiddelen worden niet vergeten.
Bron: Flickr, 'Guislain' (versie onbekend), <http://www.flickr.com/search/?q=guislain> (12-07-2011).

Ook aan de bredere maatschappelijke context wordt aandacht besteed in het Museum dr. Guislain, zoals de degeneratietheorie in Nazi Duitsland
 Bron: Flickr, 'P1040184'(versie onbekend), <http://www.flickr.com/photos/53907833@N02/5317640892/> (12-07-2011).

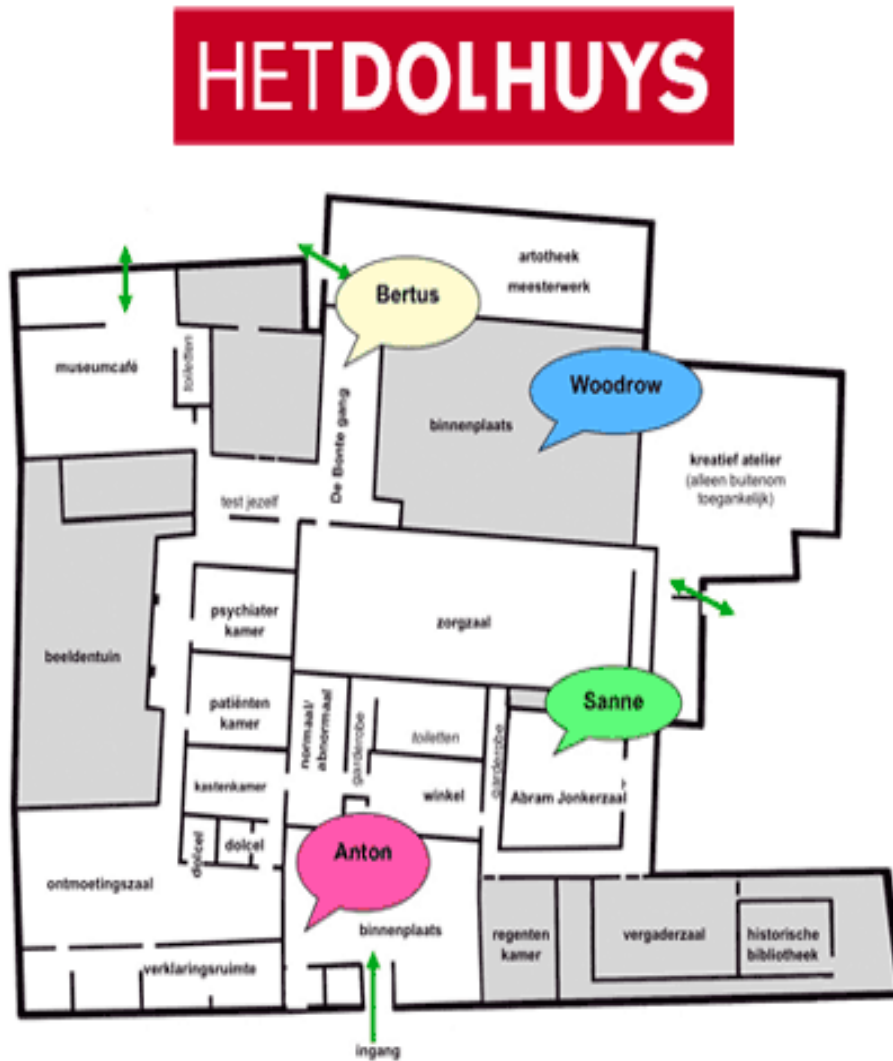

Naast de Westerse geschiedenis van de psychiatrie wordt er ook aandacht besteed aan waanzin buiten het Westen. Bronnen: Flickr, 'Guislain' (versie onbekend), <http://www.flickr.com/search/?q=guislain> (12-07-2011). en eigen materiaal.

In het museum wordt vooral op een ironische manier gebruik gemaakt van zowel populaire cultuur, zoals speelfilms, als *high culture* zoals fotografie. Interactieve en sociale media worden minder ingezet.
 Bron: Flickr, 'P1040153' (versie onbekend), <http://www.flickr.com/photos/53907833@N02/5317600186/> (12-07-2011).

Bijlage IIA: Plattegrond Dolhuys

Bron: Ideas and Opinions, 'Dolhuys'
(versie onbekend),
http://www.ideasandopinions.nl/1-Teksten/case-teksten/dolhuys.html#.../case/dolhuys/imagenes/cover_folder.jpg (13-07-2011).

Bijlage IIB

Afbeeldingen Dolhuys

In het Dolhuys zijn de dolcellen niet alleen intact gehouden maar zelfs 'opgepoetst' door geluid en belettering toe te voegen.
Bron: Geolocation, 'Vormalige Dolcell.jpg' (versie onbekend), <http://www.geolocation.ws/v/W/4cc05cf61d41c87eea00eb1a/filehaarlem---dolhuys---vormalige/en> (13-07-2011).

Freud's Droomland is één van de manieren waarop amusement een rol speelt in het museum.
Bron: Psy.nl, 'Freuds Droomland: Coney Island' (versie onbekend), <http://www.psy.nl/psyme/p-syme-nieuwsbericht/article/freud-s-droomland-coney-island/> (21-05-2011).

In de ontmoetingszaal kan het publiek het verhaal horen van psychiatrische patiënten uit alle lagen van de bevolking.
Bron: Madame Blogt, 'Haarlem' (versie onbekend), <http://madameblogt.wordpress.com/2009/04/07/haarlem/> (13-07-2011).

De kijkkasten in de kastenkamer zijn ingericht als schrijnen, die het publiek er aan herinneren dat een psychiatrische aandoening iedereen kan treffen.
Bron: P. Overduin, 'P. Overduin' (versie onbekend), <http://www.pieteroverduin.com/dutch/media.html> (12-07-2011).

Met speciale stethoscopen kan het verhaal van psychiaters en patienten beluisterd kunnen worden in de Zorgzaal.

Bron: 5de kwater, 'het Dolhuys museum van de psychiatrie Haarlem' (versie onbekend), <http://www.5ekwartier.nl/archief/2005-het-dolhuys-museum-voor-psychiatrie-haarlem/het-dolhuys-museum-voor-psychiatrie-haarlem/> (13-07-2011).

Op computers kan het publiek zichzelf testen op psychiatrische aandoeningen, bijvoorbeeld door middel van de Rohrschachtest.

Bron: Flickr, 'Dolhuys Haarlem' (versie onbekend), <http://www.flickr.com/photos/westher/4369982871/> (13-07-2011).

Het Dolhuys is gevestigd in het oude Pest-en Lepra huis in Haarlem.

Bron: The Agenda, 'Het Dolhuys' (versie onbekend), http://www.theagenda.nl/v55904_museum-het-dolhuys.html (13-07-2011).